

BİR KADIN ŞEHRENGİZİ: AZİZİ’NİN İSTANBUL ŞEHRENGİZİ

Ülkü ÇETINKAYA*

Öz

Divan edebiyatında XVI. yüzyılda ortaya çıkmış ve XVIII. yüzyıldan sonra rağbetten düşmüş manzum bir edebî tür olan şehrengizlerde genel olarak bir şehrin güzelleri ile doğal ve tarihî güzellikleri anlatılır. Bu türde yazılmış eserlere konu edilen güzeller, şehrin çeşitli zanaat ve meslek dallarında ün yapmış, esnaf sınıfından genç erkeklerdir. Türk edebiyatında, sözü edilen niteliklerde toplam 68 şehrengizin varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan biri de XVI. yüzyıl şairi Azîzî (öl. 1585) ’nin İstanbul Şehrengizi’dir.

Azîzî dışında başka şairler tarafından da İstanbul Şehrengizleri yazılmıştır. Ancak Azîzî’nin eserinde geleneğe aykırı olarak, İstanbul’un tanınmış kadın güzelleri anlatılmıştır. Dolayısıyla Azîzî’nin İstanbul Şehrengizi, Türk edebiyatında yazılmış şehrengizler arasında kadınları konu etmesi bakımından türünün tespit edilebilmiş tek örneği olarak özgün bir eserdir. Eserin dört yazma nüshası mevcuttur.

Bu makalede, söz konusu eserin şairi, şekil ve muhteva özellikleri, eserdeki kadın tasvirleri hakkında bilgi ve değerlendirmelerle tenkitli metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Mesnevi, Şehrengiz, Şehrâşub, Azîzî (öl.1585), İstanbul Şehrengizi, Nigâr-nâme, Kadın.

Abstract

A Şehrengiz of Women: Şehrengiz of İstanbul by Azîzî

Şehrengizs (city books) in Divan literature written in verses, which emerged in 16th century and became unpopular after 18th century, generally tell beauties of a city and natural and historical beauties. Beauties mentioned in literary works of that kind are young men of artisan class with reputations in various arts and occupations of a given city. In Turkish literature, a total of 68 şehrengizs of such qualities have been tracked. One of them is Şehrengiz of İstanbul by Azîzî (died in 1585), a 16th century poet.

* Yrd. Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. cetinkayaulku@gmail.com

There have also been şehrengizs of İstanbul written by poets other than Azîzî. However, in Azîzî's Şehrengiz, well known female beauties of İstanbul are told contrary to the tradition. Therefore, Azîzî's Şehrengiz of İstanbul is an authentic, unique literary work among şehrengizs in Turkish literature in that it mentions women. The work has four manuscripts available.

This article includes the poet of the above mentioned work, qualities of form and content, reviews and information about female descriptions in the work and the criticized text.

Keywords: *Divan Poetry, Mathnawi, Şehrengiz (city book), Şehrâşub (city book), Azîzî (died in 1585), Şehrengiz of İstanbul, Nigâr-nâme, Women.*

Giriş

Divan edebiyatında, XVI-XVIII. yüzyıllar arasında varlık göstermiş, içerikleri göz önüne alındığında çoğunlukla bir şehrin güzellerinin, kimi örneklerde de bir şehrin doğal ve tarihî güzelliklerinin tasvir edildiği ve övüldüğü manzum eserlere genel olarak *şehr-engîz* adı verilir (Levend, 14; Karaismailoğlu, 139; Kaya, 461).

İran edebiyatında XII. yüzyıldan itibaren varlığı bilinen¹ (Karaismailoğlu, 145) şehrengizler için *şehr-âşûb* daha yaygın olmak üzere, *âlem-âşûb*, *cihân-âşûb*, *felek-âşûb* ve *dehr-âşûb* gibi terimler de kullanılmıştır (Karaismailoğlu, 139; Çiftçi, *Şehrâşûb I*, 11).

Fars edebiyatında *şehr-âşûb* veya *şehr-engîz* kapsamına giren şiirler, a. Bir şehri veya onun halkının genelini öven veya hicveden şiirler, b. Bir şehrin veya yörenin sanatkârları, işçileri, meslek sahipleri ve daha farklı insan tabakaları ile onların sanat ve mesleklerini yahut onlardan güzel yüzlü olanları öven veya hicveden ve hatta bu anlatılan şahıs ve sanatkârlara karşı şairin aşkını dile getiren (ki şair onlara sevgili diye hitap eder) şiir parçaları veya mecmualarına *şehr-âşûb* veya *şehr-engîz* denir (Çiftçi, *Şehrâşûb I*, 10).

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere, Türk edebiyatında yazılmış şehrengizlerde tasvirlerle konu olan güzeller için yaygın biçimde övgü üslubu hâkim iken², Fars edebiyatında övgünün yanı sıra hiciv üslubunun da

¹ İran edebiyatında *şehr-âşûb* adıyla adlandırılan ilk örnek olarak, Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selmân'ın *Divan*'ında yer alan bazı şiirleri gösterilmektedir (Karaismailoğlu, 142-43). Bu türün Arap ve Fars edebiyatlarındaki tarihçesi hakkında geniş bilgi için bk. (Karaismailoğlu, 141-2; Çiftçi *Şehrâşûb I*, 7-18; Çiftçi *Şehrâşûb II*, 41-53).

² Türkçe şehrengizler arasında hicve yer veren tek eser Hayretî (öl. 1534)'nin *Yenice Şehrengizi*'dir. Geniş bilgi için bk. (Çavuşoğlu, 81-100).

sergilendiği görülmektedir. Aynı şekilde bu üslubun Türk edebiyatından farklı olarak Fars edebiyatında, bir şehir ve halkının geneli için de söz konusu olduğu anlaşılmaktadır.

Fars edebiyatındaki örneklerine bakıldığında, şehir-âşûb türündeki şiirlerin büyük çoğunlukla kıt'a, kaside, rubai, mesnevi ve gazel nazım şekilleriyle yazıldığı görülür (Çiftçi *Şehrâşûb I*, 15). Türk edebiyatındaki şehrengizlerin çoğunluğu mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Ancak bazen kaside, gazel, kıt'a, rubai, terkeb-bend gibi farklı nazım şekilleri kullanılmakla birlikte, asıl konunun işlendiği bölümde mesnevi nazım şekli tercih edilmiştir (Kaya, 461).

Türk edebiyatında yaygın olarak mesnevî nazım şekliyle yazılmış olan şehrengizlerin, genellikle *münâcât* (Allah'a dua ile yalvarma), *sebeb-i te'lif* (yazılış sebebi), asıl konunun işlendiği bölüm ve *hâtîme(bitiş)* bölümünden oluştuğu görülür. Bazılarında gündüz, gece, seher veya mevsim tasvirleri de yer alır.

Bir şehrin güzellerinin tasvir edildiği şehrengizlerde söz konusu güzeller, şairin kendi çevresinde yaşayan, adı sanı bilinen, çeşitli zanaat ve meslek dallarında ün yapmış genç erkeklerdir ve şair tarafından sevgili (mahbûb) olarak anılırlar. Mevcut şehrengizlere bakıldığında, bu güzellerin iki ile sekiz beyit arasında değişen beyit sayısı içinde, büyük ölçüde divan şiirindeki kalıplaşmış benzetmeliklerle tasvir edildikleri görülür. Şair diğer şiir türlerindeki muhayyel sevgiliden farklı olarak, gördüğü, tanıdığı, adı bilinen belli kişileri anlatmasına karşılık, benzetmeler değişmez, özgün bir kişi tasviri ortaya çıkmaz (Tezcan, 172). Şairlerin tasvir üslubu, genellikle anlattıkları kişilerin adı, lakabı veya mesleği ile ilgili kelimelerin çağrışımlarından faydalanarak yarattıkları teşbihler, cinaslar ve çeşitli söz oyunları ile kendini gösterir.

Türk edebiyatında bugüne kadar, şekil ve muhteva bakımından tipik nitelikte toplam 68 şehrengizin varlığı tespit edilmiştir (Karacasu, 302). Ancak A.Sırrı Levend, yukarıda belirtilen tipik özelliklere sahip şehrengizler dışında, muhteva olarak benzer kimi eserleri de şehrengiz kapsamında değerlendirmiştir. Bu kapsamdaki eserler şunlardır:

1. Yalnız bir güzele ait hasb-ı hâl veya sergüzeşt-nâme tarzında yazılan fakat içinde şehrin ve tanınmış güzellerin tasvirleri de bulunan şehrengizler: Kâtib (16.yy)'in *İstanbul ve Vize Şehr-engiz*'i, Enderunlu Fazıl (öl.1810)'ın *Defter-i Aşk*'1.

2. Güzelleri belli gruplara göre tasvir eden eserler: Nihâlî'nin esnaf güzellerini tasvir eden gazelleri, Enderunlu Fazıl'ın çengilere ait *Çengî-*

nâme'si, yine Fazıl'ın güzelleri milliyetlerine göre tasvir eden *Hübân-nâme* ve *Zenân-nâme* mesnevileri (1958, 14).

Türk edebiyatında yazılmış şehrengizler arasında, Azîzî (öl.1585)'nin şekil ve anlatım tekniği bakımından diğer şehrengizlerle aynı özellikleri taşıyan *İstanbul Şehrengizi*'nde, genel teamülün aksine kadınlar tasvir edilmiştir. Bu makalede, şu ana kadar varlığı tespit edilen şehrengizler arasında kadınları tasvir etmesi bakımından türünün tek örneği olan bu eserin şairi, şekil ve muhteva özellikleri, mevcut yazma nüshaları hakkında bilgilere ve tenkitli metnine yer verilecektir.

Azîzî (öl.1585)'nin Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği

Kaynaklarda hakkında çok fazla bilgi bulunmayan Azîzî'nin asıl adı *Meşâirü'ş-Şuarâ'ya* (Kılıç, 1074) ve Pervane Bey'in *Mecmuatü'n-Nezâ'ir*'ine (279a) göre Mehmed; Riyâzî, Beyânî ve Hasan Çelebi tezkirelerine göre ise Mustafa'dır (Riyâzî, 94a; Kutluk, *Beyânî* 173; Kutluk, *Hasan Çelebi* 631). Hasan Çelebi, *Tezkire*'sinde "Azîzî" maddesinde yer verdiği örnek beyitlerin kendisine bizzat Azîzî tarafından gönderildiğini belirtir (Kutluk, *Hasan Çelebi* 630). Bu bilgiden Hasan Çelebi'nin Azîzî'yi tanıdığı anlaşılmaktadır. Buna göre şairin adının Mustafa olması güçlü bir ihtimaldir. S. Nüzhet Ergun ise şairin her iki ismi birden kullanmış olmasının muhtemel olduğunu belirtmiştir (156). İstanbullu olan şairin asıl mesleğinin mücellitlik (ciltçilik) olduğu, ancak sonradan Yedikule kethüdalığı (hisar erliği, Yedikule dizdarlarının kahyâlığı) yaptığı, bu nedenle Yedikuleli Azîzî olarak tanındığı kaynaklarda verilen diğer bilgilerdir (Kılıç, 1074; Riyâzî, 94a; Kafzâde, 71a; Kutluk, *Beyânî* 173; Kutluk, *Hasan Çelebi*, 631; Ergun, 156). Şair, *Divan*'ındaki bir kıt'ada da kendisinin Yedikule hisar erlerinin ser-neferi olduğunu bildirmiştir (Ersoy, 20, 297).

Azîzî 993/1585'te İstanbul'da ölmüştür (Kafzâde: 71a). *Zübdetü'l-Eş'âr*'da verilen bilgiye göre, Behram Bey adlı bir şair, Azîzî'nin ölümüne "Çodı burc-ı bedeni cân-ı 'Azîzî gitdi" (= H.993) mısrayla tarih düşürmüştür (Kafzâde: 71a).

Azîzî'nin *Divan* ve *İstanbul Şehrengizi* olmak üzere iki eseri vardır.

1. *Divan*: Kafzâde *Zübdetü'l-Eş'âr*'da şairin mufassal *Divan*'ını gördüğünü söyleyerek *Divan*'dan seçilmiş beyitlere yer vermiştir (71a). *Azîzî Divanı*'nın tespit edilebilmiş tek yazma nüshası İngiltere'de Kraliyet Doğu Bilimleri Topluluğu (Royal Asiatic Society) Kütüphanesindeki Türkçe yazmalar arasında 34 numarada kayıtlıdır (Ersoy, 43). *Divan*'ın söz konusu nüshası transkripsiyonlu olarak yayımlanmıştır (Ersoy). Eserde 4 kaside, 390

gazel, 62 kıt'a, 9 musammat, 1 mesnevi ve 126 matla bulunmaktadır (Ersoy, 27-33).

2. *İstanbul Şehrengizi*: Şairin bu eseri hakkında ayrıntılı bilgi ve değerlendirmelere aşağıda yer verilecektir.

Azîzî, tezkire yazarlarınca şiir sanatında başarılı bir şair olarak değerlendirilmiştir. Hatta Âşık Çelebi onun “san'at-i şi'rde gâyet müceddid (şiir sanatında son derece yenilikçi)” olduğuna da işaret etmiştir (Kılıç, 1074). Şairin yaşadığı dönemde ün kazanmasını sağlayan, İstanbul'un güzel kadınları hakkında yazdığı *Şehrengiz*'i Âşık Çelebi'nin bu hükmünü doğrular niteliktedir. Çünkü *İstanbul Şehrengizi*, kadınları konu etmesi bakımından türünün şu ana kadar tespit edilmiş tek örneğidir. Gibb ise, devrinde bir üne sahip olmayan bu şairin, söz konusu *Şehrengiz*'i yazmış olmasını “cüret” olarak değerlendirmiş ve bu “cüret”in onun edebiyat tarihinde adından söz edilmesini sağladığını şöyle dile getirmiştir:

İstanbullu Azîzî, şair olarak herhangi bir şöhrete sahip olmamakla birlikte, şayet saldırgan ve sınır tanımayan kadın düşmanlığı, asrın edebiyat ve biliminde söz sahibi olanlar arasında destek bulmuş olmasaydı; eski Yunan mabudlarının sâkisini değil de İstanbul'un, içinde yaşadığı zamanın güzellerinin medhinde bir şehrengiz yazma cüretini göstermeseydi, burada da kendisinden söz edilmeyecekti (133).

Ancak Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âli, Azîzî'nin kadınlara düşkün, kadınlardan hoşlanan (zen-bâz, zen-dost) biri olduğunu belirterek, bu bakımdan onu “bî-ayb-ı Hudâ” (Allah'tan korkmaz, Allah'a karşı ayıp nedir bilmez) olarak nitelendirmişlerdir. Bundan dolayı çağdaşlarının aksine, kadınlara dair bir şehrengiz yazdığından söz etmişlerdir (Kılıç, 1074; İsen, 316). Âli, ayıp saydığı için Azîzî'nin kadın düşkünlüğünü ve *Şehrengiz*'inde erkek güzeller (mahbûbân) yerine kadınları anlatmış olmasını eleştirmesine rağmen, eserini takdire lâyık bulmuştur (İsen, 316).

Şehr-Engîz-i İstanbul der-Hûbân-ı Zenân Yâhod Nigâr-Nâme-i Zevk-Âmîz der-Üslûb-ı Şehr-Engîz

Âzîzî'nin, *İstanbul Şehrengizi* olarak bilinen söz konusu eserinin tam adı *Şehr-Engîz-i İstanbul der-Hûbân-ı Zenân Yâhod Nigâr-Nâme-i Zevk-Âmîz der-Üslûb-ı Şehr-Engîz*'dir. Yazılış tarihi belli değildir. A. Sırrı Levend eserin üç nüshası olduğunu ve nüshalardan birinin kendisinde, birinin Fahri Bilge'de diğerinin ise W. Pertsch'in *Berlin Kataloğu*'nda (Pertsch, 29)

kayıtlı olduğunu bildirmiştir (46). Levend, gördüğü nüshalardan³ yararlanarak transkripsiyonsuz biçimde yeni harflere aktardığı eserin tam metnine *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul* adlı kitabının sonunda yer vermiştir (119-38). Ancak daha sonra İ. Çetin Derdiyok tarafından Millî Kütüphane’de Yz. A.3821/2 numarada kayıtlı sonu eksik bir nüsha daha tespit edilmiştir (141). Bu bilgilere göre, söz konusu eserin şu ana kadar tespit edilmiş dört yazma nüshası şunlardır:

1. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesindeki A. Sırrı Levend Kitapları arasında yer alan no. asl-322-329’da kayıtlı *Şehrengizler Mecmuası* (vr. 9a-20b) içindeki nüsha (SÖ1).

2. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesindeki A. Sırrı Levend Kitapları arasında no. asl-167-180’de kayıtlı olan *Şehrengizler Mecmuası* (vr.16a-24a) içindeki nüsha (SÖ2). Bu nüsha Levend’in yukarıda adı geçen eserinde belirttiği Fahri Bilge nüshasıdır. Söz konusu *Şehrengizler Mecmuası*, A.Sırrı Levend’in *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul* adlı kitabını hazırlarken Vasfî Çataloğlu ve Avni Aktunç tarafından değişik kütüphane ve şahıslarda bulunan şehrengizlerin bir deftere istinsah edilmesiyle oluşturulmuştur (Tıgılı, 765).

3. Berlin Nüshası (B): W. Pertsch’in *Berlin Kataloğu*’nda, bu nüshanın yer aldığı yazmanın katalog numarası Ms. Orient. 4. 145-18. Fol. 238-244 olarak kayıtlıdır (29). Ancak bu makalenin hazırlanması sırasında yapılan araştırma sonucu, söz konusu nüshanın yer aldığı yazmanın Berlin Kütüphanesindeki yeni katalog numarasının Ms. or. quart.145-ottoman-Turkish, folio 238-244 olduğu görülmüştür. *Şehrengiz*, yazmanın 238b-244b varakları arasındadır.

4. Milli Kütüphane no. Yz. A. 3821/2’de kayıtlı sonu eksik nüsha (MK). Bu nüsha İ. Çetin Derdiyok tarafından tespit edilmiş ve “XVI. Yüzyıl Şairlerinden Azîzî’nin Nîgâr-nâmesi’nin Yeni Bir Nüshası” adlı makalenin sonunda nüshanın tıpkıbasımına yer verilmiştir (141-154).

Şehrengiz’in tenkitli metni tarafımdan bu dört nüshanın karşılaştırılmasıyla hazırlandı. Ayrıca A. S. Levend’in, *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul* adlı kitabının sonunda (119-38) yer verdiği metin (L) de karşılaştırmaya dâhil edildi.

Azîzî’nin *İstanbul Şehrengizi*, mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *mefâ’ilün mefâ’ilün fa’ülün* kalıbıyla yazılmış toplam 224 beyitten oluşmaktadır. Eserin ilk on beyitlik başlangıç bölümünden sonra, beşer beyitlik *Sıfat-ı Şeb-i Pür-Kevkeb* ve *Sıfat-ı Rûz-ı Pîrûz* başlıklı iki bölümde

³ *Berlin Kataloğu*’nda kayıtlı nüsha ve İ. Çetin Derdiyok tarafından tespit edilen MK. (Millî Kütüphane) nüshası A. Sırrı Levend tarafından görülmemiştir.

gece ve gündüz tasvirleri yer almaktadır. 45 beyitten oluşan *sebeb-i te'lif* bölümünün ardından, toplam 50 kadın güzelin her biri üçer beyitle tasvir edilmiştir. Eser dokuz beyitlik *hâtîme* bölümü ile son bulmaktadır.

Eserin ilk on beyitlik başlangıç bölümünde şair kendisine seslenerek, İstanbul'un ünlü güzel kadınlarını anlatan bir eser yazması gerektiğini dile getirir. Şaire göre, kadın seven (zen-bâre) kişilerin esere her bakışta gönülleri şenlenmeli, bu eser her okuyanın beğenisini kazanmalıdır.

Sıfat-ı Şeb-i Pür-Kevkeb başlıklı beş beyitlik bölümde, dul bir kadma benzetilen feleğin, damada benzetilen dünyaya gelin olmaya hazırlandığı gecenin tasviri yapılmıştır. *Sıfat-ı Rûz-ı Pîrûz* başlığı altında ise, seher vakti güneşin doğuşuyla gecenin karanlığının son buluşu anlatılmıştır.

Sebeb-i Te'lif-i Vâsf-ı Zenân ve Ta'rîf-i Mahbûbehâ-yı Devr-i Zamân başlıklı bölümde eserin yazılış sebebi şöyle anlatılmıştır: Bir gün dostları şairi ziyaret ederler. Bu ziyarette bir içki meclisi kurulup sohbetler edilir, çeşitli şiirler ve şehrengizler okunur. Şehrengizlerden beyitler okunurken, şairin dostlarından biri, erkek güzelleri anlatan eserlerin olduğunu fakat kadın güzelleri anlatan eser bulunmadığını, böyle bir eser yazılması gerektiğini söyler. Bunun üzerine orada bulunanlardan diğer bir kişi, aralarında şair olan Azîzî'yi işaret ederek topluluğa ondan böyle bir eser yazmasını istemeyi teklif eder. Meclistekiler bu fikri kabul ederler ve Azîzî'nin şairliğine övgülerde bulunarak ısrara başlarlar. Azîzî buna gücünün yetmeyeceğini söylese de ısrarlara dayanamayıp bu “zen-bâz (kadın seven, kadın düşkünü)” arkadaşlarının hatırı için kadınları anlatan bu eseri yazmaya başlar.

Sebeb-i te'liften sonra ise elli kadın güzelin tasvirine geçilir. Bu tasvirlerle ilgili değerlendirmelere aşağıda değinilecektir.

Hâtîme-i Rengîn-nâme başlıklı bölümde şair, sayısız kadın güzel içinde o dönemde kabul görmüş, güzellikte eşsiz olanları anlattığını belirttikten sonra, insanoğlunun bu dünyada onlarsız olmamasını, bu güzellerin güzelliklerinin daim olmasını, feleklerin onların muradınca dönmesini, dünya durdukça var olmalarını dileyerek eserine son vermiştir.

Eserdeki Kadın Tasvirleri

Divan edebiyatında, bu edebî geleneğin gereği olarak sevgili, kahramanlarından biri kadın diğeri erkek olan çift kahramanlı aşk mesnevileri dışında, başta gazeller olmak üzere, aşkın söz konusu edildiği başka nazım şekilleriyle yazılmış şiirlerde cinsiyeti öne çıkarılmaksızın tasvir edilir veya mutlaka belirtilmek durumundaysa erkek olarak gösterilir. Nitekim şehrengizlerde şairler tarafından sevgili (mahbûb) olarak anılan

güzeller, cinsiyeti apaçık ortaya konan, şairin kendi çevresinde yaşayan, adı sanı bilinen, çeşitli sanat ve meslek dallarında ün yapmış genç erkeklerdir. Ö. Faruk Akün, bu yaygın anlayış gereği, şehrengizlerde kadınların konu edilmesine ilişkin şunları söylemiştir: “Kadının bunlarda [şehrengizlerde] zikredilmesi için ayağa düşmüş olması gerekir. Azîzî'nin İstanbul Şehrengizi'nde öbür şehrengizlerden farklı olarak isimleriyle bahsedilen kadın güzeller ise şehrin âşüfteleridir (1994: 421)”.

Tezkire yazarlarının da belirttiği gibi, Azîzî'nin, çağdaşı şairlerin aksine eserinde İstanbul'un güzel kadınlarını konu etmiş olması şehrengiz türü için bir yeniliktir. Eserin *sebeb-i telif* bölümünde de belirtildiği üzere daha önce türün böyle bir örneği yazılmamıştır:

Ne tarz-ı hûb olur bu vaşf-ı hûbân / Oğınuğca şafâlar kesb ider cân

N'olaydı ey muşâhibler n'olaydı / Ki zenler de cihânda vaşf olaydı

Nitekim vaşf-ı maḥbûbân-ı 'âlem / Zenân evşâfi da oğınsa her dem

Nitekim añılur hûblar cihânda / N'ola zenler añılsa her zamânda (b. (=beyit) 33-36)

Eserde tasviri ve övgüsü yapılan 50 kadına bakıldığında, bunların toplumun orta sınıfına mensup oldukları görülüyor. Bu kadınların büyük çoğunluğu kendi adı veya lakabıyla, bir kısmı ise babalarının adı veya mesleği belirtilerek anılmışlardır. Bazı kadınların memleket veya milliyetlerinden de söz edilmiştir. Bazılarının adı veya lakabının, belirgin fiziksel özelliklerini (saçlı, elleri güzel, topuklu, ak, küçük vb.) yansıttığı dikkati çekmektedir. Birkaç kadının Paşa, Selim, Fahrî gibi erkek adları aldıkları görülmektedir. Buna göre eserde yer alan kadınları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Kendi Adı veya Lakabı ile Anılanlar: Saçlı Zamân, Penbe 'Aynı, Kız Alem, Müdâm, Dîvâne Meryem, Cennet, Paşa Hâtûn, Kassab Aynısı, Küçük Kamer, Turremâne, Mihrî, Süglün Emîne, Râhime, Mevzûn, Elleri Güzel Cemîle, Kurk Hümâ, Kamer Şâh, La'l-pâre, Ak Gügercin (Rebîa), Küçük Nisâ, Şîve Emine, Ak Âlem, Cihân, Kız Âyişe, Hümâ, Kulak Emîne, Ümmî Hân, Havvâ, Topuklu Âyişe.

2. Baba Adı, Lakabı veya Mesleği ile Anılanlar: Debbâğ Kızı Hâtîmâne, Kemâl Kızı Hümâ, Burgucu Kızı Âyişe, Mumcu Kızı Fâtîmâne, Tavukcu-zâde Âyişe, Derzî Kızı Âlem, Bihzâd Hümâsı, Cercer Kızı Muhsine, Küpeli Kızı Kerîme, Hâce Kızı Şemî, Zülfî Kızı Selîm Şâh, Bölükbaşı Kızı Hümâ, Reis Kızı Fahrî Hatun, Müzeyyin Kızı Mihmân, Sofrıcılar Âyişesi.

3. Memleket veya Milliyetleri Belirtilerek Anılanlar: Çirmenlü Âyişe, (Ermeni) Sultân, Moskov Nigârı Aynî Şâh, (Şeh-i Rûm) Meryem.

4. Kendi Mesleği ile Anılanlar: Eğlence (Sâz-zen).

Adı geçen kadınlar, fiziksel özellikleri bakımından divan şiirinin diğer türlerindeki ideal güzel (sevgili) gibi tasvir edilmişlerdir. Bu kadınlar her ne kadar şairin kendi çevresinden, adı sanı bilinen kişiler olsa da divan edebiyatında sözü edilen ideal, muhayyel güzel gibi kalıplaşmış benzetmelerle ve kadınların adı, lakabı veya mesleği ile ilgili sözcüklerin anlam ve çağrışım imkânlarının yarattığı söz oyunlarına (cinas, tevriye) sıkça başvurulmuş bir üslupla anlatılmıştır. Bu üsluba övgü hâkimdir. Nitekim şairin üslubunda övgünün ön planda olduğunu *sebeb-i te'lîf* bölümünde geçen şu beyitlerde açıkça görmek mümkündür:

Ķabā-yı medhūñi geydür zenāne / K'olalar ehl-i beyt içre nişāne
(b. 52)

El urup hāme-i 'anber-feşāna / Hemān-dem başladum vaşf-ı zenāna

Berāy-ı hātır-ı yārān-ı zen-bāz / Zenān evşāfına kıldum ser-āğāz
(b. 64-65)

Azîzî, eserin *hâtîme* bölümünde İstanbul'da yaşayan sayısız güzel kadın arasından o dönemde kabul görmüş, beğenilen ve eşsiz güzellikte olanları anlattığını söyler:

Egerçi yok zenāna hadd ü pāyān / Velî bunlar durur maḳbūl-i devrān

Egerçi şehir içinde bî-bedel çok / Velî bunlara beñzer bir güzel yok
(b. 216-217)

Eserde güzellikte eşsiz olarak nitelendirilen söz konusu kadınlar, bu bakımdan peri, huri, put ve meleğe benzetilmişlerdir:

Melekdür ol şanem yāḳod perîdür / K'anuñ ay ile gün hāk-i deridür
(b. 82)

Melekdür ol perî şüretlü bî-şek / Meh aña bir kamer adlu kenîzek
(b. 94)

Şaçı şeh-bāl-i perî zülfi pür-çin / Kamer-ruḳdur meger kim ol büt-i Çin
(b. 143)

Birisi elleri güzel Cemîle / Ki beñzer ḳüsnile ḳür-ı cemile
(b. 135)

N'ola beñzetsem anı ḳür-ı 'ine / Cemāli ta'n ider ḳuld-ı berine
(b. 85)

‘*Aceb mi hüsniyle olursa meşhür / Bir aq güldür cihān bāğında ol hūr*
(b. 172)

Güzel kadınlar, güzellik unsurları itibariyle de pamuk, yumurta, saf gümüş, beyaz mum gibi bembeyaz ve gül gibi nazik tenli; taze fidan ve serv vb. gibi uzun boylu; misk kokulu, sünbül ve gece gibi siyah, zincir gibi uzun saçlı; cennet, peri, melek, ay, güneş ve semen (yasemin) gibi beyaz ve güzel yüzlü; gül, lâle ve gelincik çiçeği gibi kırmızı yanaklı; hilal kaşlı; âdetâ zülâl ve ölümsüzlük suyu kaynağına benzer dudaklarla, gonca ve yakut hokkası gibi küçücük ağızlı; inci dişli, karanfil benli, kıl kadar ince belli olarak tasvir edilmişlerdir:

Birisi Kūpeli kıızı Kerīme / Teni aqlıqda beñzer hām sime
(b.144)

Nice sevmeyeyin ol şīve-kārı / Teni aq pakçadur yumurda vārī
(b.107)

Birisi Penbe ‘Aynı bir semen-ber / Teni mānend-i penbe nāzūk ü ter
(b. 69)

Kamer-peyker melek-sīmā perī-nāz / Güzeller içre mümtāz u ser-efrāz
(b.187)

Boyu cān bāğınuñ tāze nihāli / Dehānı çeşme-i āb-ı zülali
(b. 70)

Şebīh olalı zülf-i leyl-i kadre / Cemāl-i bā-kemāli döndi bedre
(b. 88)

Yüzi mişkāt ü zülf-i leyl-i deycūr / Ten-i zībāsı gūyā şem‘-i kâfur
(b. 97)

Semen-sīmā güzel gonçe-dehendür / Gül-i ra‘nāleyin nāzūk-bedendür
(b. 91)

Dehānı hoşka-i yāqūt-ı aḥmer / Leṭāfetde dişi dūr sözi gevher
(b. 151)

Şaçı dil bāğınuñ zülf-i nigārı / Gelincik çiçegidür şan ‘izārı
(b. 73)

Güzellikde mehi ‘aynına almaz / Hilāli kaşı kirpüğine şaymaz
(b. 133)

Biri Küçük Nisā bir şūh u şengül / Şaçı sünbül beñi fülful yüzi gül
(b. 162)

Lebi gönçe bili mû gibi ince / Hemân öpe çoçayidüñ doymca
(b. 163)

Bu tasvirlerde göz ile ilgili teşbihlere hiç yer verilmemesi dikkat çekicidir. Yalnızca iki güzelin tasvirinde bakışın niteliğinden söz edilmiştir. Güzellerden *Kaşşâb* 'Aynısı'nın gamzesi (bir anlık, etkili ve yan bakış) ve *Muhsine*'nin gözünün kıya bakıcı (öfkeyle, kıyasıya, öldüresiye bakan) olduğu şöyle ifade edilmiştir:

Biri Kaşşâb 'Aynısı nigāruñ / Kulu kurbāniyam ol gāmze-kāruñ
Dem-i 'uşşâkıını dökmege her gāh / Zenaḥdānında kazmış gāmzesi çāh
(b. 99-100)

İder 'uşşâkıına her gāh hışmı / Kıya bakıcıdır gāyetde çeşmi
(b. 130)

Fiziksel özellikleri bakımından genel olarak bu niteliklerle tasvir edilen söz konusu kadınlar, eşsiz güzellikleriyle herkesi kendilerine âşık eden, dolayısıyla çok âşıkları olan kadınlardır:

Zamâne gibi cevvar u sitem-kār / Şaçınıñ şağışı 'aşıkları var
(b. 67)

Kimi şorsañ anuñ efgendesidür / Büyük küçük ölümli bendesidür
(b. 164)

Olaldan hüsnile meşhür-ı âfâk / Bölük bölük gezer ardınca 'uşşâk
(b. 167)

Tasvirlerde bu kadınlara karşı şair de âşık tavrı sergiler.

Görünüşleriyle ideal güzel (sevgili) tipi olarak tasvir edilen kadınların, genel kişilik özellikleri bakımından ise, hûb-mâye (özü iyi, güzel), rûh-ı musavver (cisimlenmiş ruh), melek huylu, sözü ölmüslere can bağışlayan, arkadaş olduklarının başına devlet kuşu konan kişiler olarak iyi niteliklerle anlatıldıkları görülüyor:

Birisi Kız 'Alem bir hûb-mâye / Yaraşur aña hurşid olsa dāye
(b. 72)

N'ola dirsem aña rûh-ı muşavver / Sözi ölmüslere cānlar bağışlar
(b. 79)

Biri Süglün Emîne bir perî-rû / Bulınmaz aña beñzer bir melek-hû
(b. 120)

Kime hem-ser olursa ol mâh-ṭal'at / Konar ol kişinüñ başına devlet

(b. 119)

Ancak âşık karşısında, baştan çıkarıcı, fettân, cevvar (çok cevr eden), sitemkâr, katı çok başlu (son derece hilekâr, aldatıcı), âşığa sevgisini göstermez, katı gönüllü (acımasız, merhametsiz), âşık dışındaki herkese lutfu ve vefası çok fakat âşığa karşı vefasız, işveli, nazlı tavırlarıyla divan edebiyatının bilinen mâşuk tipi gibi tasvir edilmişlerdir:

Biri maḥbūbenüñ Şaḥlı Zamān'dur / Katı çok başlu fettân-ı cihāndur

Zamāne gibi cevvar u sitem-kâr / Şaḥnuñ şağışı 'âşıkları var

(b.66-67)

Didüm itseñ baña olmaz mı şefkat / Didi bilmem nedür mihr ü maḥabbet

(b. 115)

Eli degse eger cevr ü cefādan / Añardı ben ḡulın mihr ü vefadan

(b.116)

Birisi bir re 'isüñ kıızı Faḥrî / Şunar 'uşşâka her dem zehr-i ḡahrı

(b.189)

Birisinüñ de nāmı La'l-pāre / Katı gönüllüdür çün seng-i ḡāre

(b.150)

İle luḡf u vefası gerçi çoḡdur / Velî ben ḡulina hiç raḡmı yoḡdur

(b.125)

Beni yad idüp eyler illeri yād / Elinden ol nigāruñ dād u feryād

(b. 137)

Bize bir gice şayd olmaz o ḡarrā / Koçılır güpegündüz ḡayra amma

(b.146)

Ḡaçan kim nāzile cevlān ider ol / Cinān tāvūsını ḡayrān ider ol

(b.211)

Yürise nāzile kebk-i derî vār / Gören anı şanur uçar perî vār

(b.121)

Nice sevmeyeyin ol boyı servi / Fezā-yı şivenüñ oldur tezervi

(b.122)

Anı şayyādlar şayd idebilmez / Ki yüksek uçar ol oḡıya gelmez

(b.139)

Azîzî'nin kendisine seslendiği, eserin ilk on beyitlik başlangıç bölümündeki şu beyitlerden,

Gel ey tab'-ı nazar-bâz u suhan-sâz / Şikâr-ı bîkr-i fikre eyle pervâz

İdüp bir nâme-i rengîn peydâ / Zenân evşâfını aña kıl inşâ

Ele alup nazar itdükce her ân / Şafâlar kesb ide zen-bâre yârân

(b. 1,4,8)

ve *sebeb-i telîf* bölümünden alınan aşağıdaki beyitlerden anlaşıldığı üzere, bu eseri kendisi gibi kadın seven (zen-bâre), kadınların da erkekler gibi övgüyle tasvir edildiği eserler yazılıp, herkesçe okunması gerektiğini düşünen arkadaşlarının isteği üzerine yazmıştır:

N'olaydı ey muşâhibler n'olaydı / Ki zenler de cihânda vaşf olaydı

Nitekim vaşf-ı maḥbûbân-ı 'âlem / Zenân evşâfı da okınsa her dem

Nitekim añılur ḥûblar cihânda / N'ola zenler añılsa her zamanda

(b. (=beyit) 33-36)

Şairin, arkadaşlarının dilinden, kadınların da yâr olabileceği, kadın ve erkeğin dünyadaki tek gerçek oldukları şöyle ifade edilmiştir:

Şular kim zevk kaydını yimişler / Hemîn maḥbûb u maḥbûbe dimişler

Pes eyle olsa ey yâr-ı güzînler / Niçün yâr olmayalar nâzenînler

(b. 38-39)

Zen ü maḥbûbı olmasa zamânuñ / Haḳîkat nesi var idi cihânuñ

(b. 42)

Dolayısıyla bu eserde fiziksel ve karakter özellikleriyle tasvir edilen güzel kadınların her birinin -çift kahramanlı aşk mesnevilerinde de görülen- güzelliği ile görenleri aşka düşüren, ideal kadın sevgili tipi olduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle eserde kadınların meslekleri, yaşamları veya diğer rollerine ilişkin bilgilere hemen hiç yer verilmeyip, yalnızca âşıkları baştan çıkarıcı eşsiz güzellikleri ve âşık üzerinde etki yaratan tavır ve davranış özellikleriyle yer aldıkları görülmektedir.

İstanbul'da toplumun orta sınıfına mensup bu kadınların yukarıda da sözü edildiği üzere Ö. Faruk Akün'ün iddia ettiği gibi "ayağa düşmüş, şehrin âşüfteleri" olduğuna ilişkin şairin en ufak bir ifadesine rastlanmamaktadır. Nitekim eserdeki tasvir üslubuna ve tasvire konu olan kadınların sosyo-kültürel durumuna ilişkin Gibb'in değerlendirmeleri de Akün'ün görüşünün aksi yönündedir:

Eser, şehir-engiz tarzının mucidi olan Mesîhî'ninkinden biraz daha farklı, yarı mizâhî ve yarı övücü bir üslupla daha ustaca işlenmiştir. Bundan başka oraya buraya dağıtılmış pek çok ince dokunuşlar vardır ve hanımların hepsiyle de ilgili olarak bir Fransız tarafından 'Neş'e kızları' olarak hüsni tabirle isimlendirildiği gibi modern zevkin bile münasebetsiz ve çirkin kabul edebileceği tek bir olumsuz kelime bulunmamaktadır (Gibb 1999: 134-135).

Sonuç

Azîzî, *Divan* ve *İstanbul Şehrengizi* olmak üzere iki eser sahibi bir 16. yüzyıl şairidir. Yaşadığı dönemde ün kazanmasını sağlayan *İstanbul Şehrengizi*, kimi şehrengiz şairlerinde olduğu gibi *Divan*'ındaki şiirler arasında yer almayıp, nüshaları mecmualar içinde yer alan müstakil bir eserdir. Edebiyat tarihinde kadınları konu eden yegâne şehrengiz örneği olması bakımından özgün bir eserdir. Şairin, geleneğin aksine eserinde kadınları konu etmesi kimi tezkire yazarlarınca yenilik olarak değerlendirilirken, kimilerince eleştirilmesine karşılık üslubu açısından takdir edilmiştir.

Eserin şu ana kadar, biri sonu eksik olmak üzere 4 nüshası tespit edilmiştir. Bu çalışmada, söz konusu dört nüshanın karşılaştırılmasıyla eserin tenkitli metni hazırlanmıştır. Karşılaştırma sırasında Berlin nüshasının diğer nüshalara göre önemli farklar içerdiği görülmüştür. Daha önce A. Sırrı Levend tarafından, burada SÖ1 ve SÖ2 kısaltmalarıyla künyesi verilen nüshalar görülerek hazırlanan metin de karşılaştırmaya dâhil edilmiş; diğer iki nüsha (B ve MK) sayesinde söz konusu metindeki kimi okumalar düzeltilmiştir.

İstanbul Şehrengizi, genel şehrengiz tanımı içinde değerlendirildiğinde, yalnızca İstanbul'un seçkin güzel kadınlarının tasvir ve övgüsünün yapıldığı, şehrin güzelliklerinden söz edilmeyen bir eserdir. Esere konu edilen güzel kadınlar, şairin kendi çevresinden, adıyla sanıyla anılan, tanınan kişiler olmasına karşılık, tasvirler divan şiirinin diğer türlerindeki ideal güzel (sevgili) tasvirinden farklı değildir. Bu bakımdan, eserdeki kadınların her biri, bütün uzuvlarıyla görenleri aşka düşürecek kadar eşsiz güzellikleri, kendilerine âşık olanlar üzerinde yarattıkları etkiler ve baştan çıkarıcı karakter özellikleri ile çift kahramanlı aşk mesnevilerinde de rastlanan kadın sevgili tipinin örnekleri durumundadırlar.

Eser nazım şekli, bölümleri ve tasvir üslubu açısından tipik nitelikteki diğer şehrengizlere benzemektedir.

Azîzî'nin şehrengiz türü ile ilgili olarak yaygın tutuma aykırı biçimde kadınları konu ederek yazdığı bu eser, türünün tek örneği olmasının yanı sıra, kendi dönemi için, kadından, kadın aşkıdan övgüyle söz eden, kadın ve erkeğe insan olarak eşit değer atfeden olumlu bakış açısının sergilendiği nadir örneklerden biri olması bakımından da özgün ve önemli bir eserdir.

Şehr-Engiz-i ‘Azizî der-Hübân-ı Zenân-ı İstânbül Nigâr-Nâme-i Zevk-
Âmiz der-Üslûb-ı Şehr-Engiz⁴

- 1 Gel ey tab^c -ı nazar-bâz u suhan-sâz
Şikâr-ı bîkr-i fikre eyle pervâz⁵
Sözün duhterlerini âşikâr it
Bu deyr-i nazmı pür-naş u nigâr it⁶
Cihân meh-rûların kayd eyle anda⁷
Ma^c âni gencini şayd eyle anda
İdüp bir nâme-i rengin peydâ⁸
Zenân evşâfını aña kııl inşâ
- 5 Velî şol zenleri yâd eyle kim ol
Ola meşhûre-i mülk-i Sitânbül
Güzellikde olup Belkîs-i şânî
Züleyhâ veş ola şîrin zebânî⁹
Mukehhal gözleri olup pür-efsûn¹⁰
Yüzini Leylî görse ola mecnûn
Ele alup nazar itdükce her ân
Şafâlar kesb ide zen-bâre yârân¹¹
Olup her birinün yâr u enîsi
Neşât u gam deminde hem celisi

⁴ Şehr-engiz-i ‘Azizî der-Hübân-ı Zenân-ı İstânbül Nigâr-nâme-i Zevk-âmiz der-Üslûb-ı Şehr-engiz: Şehr-engiz-i Zenân-ı ‘Azizî SÖ1; Şehr-engiz-i ‘Azizî Bey der-Hübân-ı Zenân-ı İstânbül Nigâr-nâme-i Zevk-âmiz der-Üslûb-ı Şehr-engiz SÖ2; Te’lif-i Nigâr-nâme-i Zevk-âmiz der-Üslûb-ı Şehr-engiz-i ‘Azizî B; Nigâr-nâme-i Zevk-âmiz der-Üslûb-ı Şehr-engiz MK; Şehr-Engiz-i İstânbül der-Hübân-ı Zenân L. SÖ1 9a, SÖ2 16a, B 238b, MK 22b, L 119.

⁵ Şikâr-ı: Şikâr u SÖ1: fikre: fikr B.

⁶ naş u: naş B.

⁷ Cihân meh-rûların: Güzeller medhîni B.

⁸ rengin: rengin ü SÖ1; rengini MK.

⁹ zebânı: zülâli SÖ2

¹⁰ olup: olsun SÖ1, MK.

¹¹ zen-bâre: zen-pâre SÖ2, L. Türkçe’de “zampara” olarak bozulmuş biçimiyle bilinen bu kelime, *Kâmûs-ı Türki*’de “zen-pâre”nin “zen: kan” “pâre: parça” kelimelerinden oluşmuş ve 1. “Nâ-meşrû sûrette münâsebet-i zevciyyede bulunan adam.”, 2. “Kadınların arkasına düşen ve buna münhemik adam.” anlamında bir vasf-ı terkîbî olduğu görülmektedir (Şemseddîn Sâmî, 688). Ancak *Ferheng-i Ziyâ*’da bu vasf-ı terkîbînin Farsça “zen: kadın” ve “bâre: dost” kelimelerinden oluştuğu belirtilmektedir (Şükûn, 1082). Bu metinde, yapı ve anlamca daha doğru olması nedeniyle söz konusu kelimenin *Ferheng-i Ziyâ*’daki biçimi tercih edildi.

- 10 Oğınduğınca bu nazm-ı güher-pâş
İşidenler diye taḥsin ü şâbâş¹²

Şıfat-ı Şeb-i Pür-Kevkeb¹³

Meger bir şeb bu çerḥ-i bîve-bânū
‘ Arūs olmağa dutmışdı yine rû

Şafağdan yakınup pâyına ḥınnâ¹⁴
Meh-i nevdan urındı ḥās-ı taqya

Perîşân eyleyüp zülfi şehâbın
Müzeyyen kıldı ḥüsni mâh-tâbın

Şüreyyâdan koyup ruḥsârına ḥâl
Tağındı hâleden zerrîn ḥalḥâl

- 15 İdüp bu şüretile kendüzin fâş
Gice olmağ dilerdi dehre oynaş

Şıfat-ı Rüz-ı Pîrüz¹⁵

Seḥer yüzden götürdi çün niḳâbı
Görindi nūr-ı ḥüsni-âftâbı¹⁶

Çü ‘ arz itdi cemâlin mihr-i ḥâver¹⁷
Zen-i dünyâya virdi zîb ü zîver¹⁸

Zalâm-ı şebden oldı dehr âzâd¹⁹
Şanasın buldı Ḥurşîd’in Feraḥşâd²⁰

Ḳudûmından şeref buldı zamâne
İrişdi nūr-ı şevḳı her mekâne

- 20 Ḳarañuluğ gidüp çün rüşen oldı
Cihānuñ yüzi güldi gülşen oldı²¹

¹² İşidenler diye: Diye güş eyleyen SÖ1, SÖ2, MK, L.

¹³ Şıfat-ı Şeb-i Pür-Kevkeb: Şıfat-ı Şeb B. SÖ1 9b, SÖ2 17a, B 238b, MK 22b, L 120.

¹⁴ ḥınnâ: ḥınnâ B. Bu beyit B’de 13. beyit ile yer değıştirmiştir.

¹⁵ Şıfat-ı Rüz-ı Pîrüz: Şıfat-ı Rüz SÖ1. SÖ1 9b-10a, SÖ2 17a, B 239a, MK 23a, L 120-121.

¹⁶ nūr-ı ḥüsni-âftâbı: nūr-ı ḥüsni-âftâbı SÖ1, L.; nūr-ı ḥüsni mâh-tâbı SÖ2.

¹⁷ mihr-i ḥâver: mihr ü ḥâver SÖ1, şems-i ḥâver B.

¹⁸ Zen-i dünyâya: Zen-i gerdûna SÖ2.

¹⁹ oldı: olup SÖ2.

²⁰ Ḥurşîd’in Feraḥşâd: Ḥurşîd ü Feraḥşâd SÖ2.

²¹ gülşen: rüşen SÖ1, MK.

Sebeb-i Te'lif-i Vaşf-ı Zenān ve Ta'rif-i Maḥbūbehā-yı Devr-i Zamān²²

Nesīm-i şubḥ veş bir niçe yārān
İrişdi külbe-i aḥzāna ol ān²³

Nice yārān zarīf ü nükte-dānlar
Güşāde-diller ü şūrīde-cānlar

Sa' ādetle gelüp oturdılar çün²⁴
Müşerref itdiler ğam-ḥānem ol gün

Biri fetḥ-i kelām idüp hemān-dem
Didi böyle n'olur durmaḡdan epsem²⁵

25 Geliñüz zāyi' olmadan bu eyyām²⁶
' Alā-raġm-ı ' adū nūş idelüm cām

Çün andan bu cevābı itdiler gūş²⁷
Ḥum-ı mey gibi dilden eyleyüp cūş²⁸

Hemān-dem kıldılar bir ' ālī şoḡbet
Nice şoḡbet ki oldı reşk-i cennet

Pür idüp cām-ı bezm-i dil-güşāyı
Çeküp rez duḡterin sürdük şafāyı

Gehī alup ele cung u cerīde²⁹
Oḡındı nice inşā vü ḡaşıde

30 Gehī eş'ār-ı zevḡ-āmīz oḡındı³⁰
Gehī ebyāt-ı şehri-engīz oḡındı

Hemān-dem kim oḡındı şehri-engīz
Didi bir ehl-i bezm-i zevḡ-āmīz³¹

Ki ey yārān-ı zen-bāzān-ı devrān

²² Sebeb-i Te'lif-i Vaşf-ı Zenān ve Ta'rif-i Maḥbūbehā-yı Devr-i Zamān: Sebeb-i Te'lif-i Vaşf-ı Zenān ve Maḥbūbehā-i Devr-i Zamān SÖ1, MK; Sebeb-i Te'lif-i Evşāf-ı Zamān ve Maḥbūbehā-i Devrān B. SÖ1 10a-10b, 12a, SÖ2 17b-18a, B 239a-240a, MK 23a-24a, L 121-124.

²³ aḥzāna: aḥzāna SÖ1, SÖ2, B.

²⁴ gelüp: geçüp SÖ2, MK.

²⁵ durmaḡdan: ṭurmaḡda SÖ2.

²⁶ zāyi' : zāyi' SÖ1, MK.

²⁷ Çün: Çü B.

²⁸ Ḥum: Ḥün B.

²⁹ cung: çöng L.

³⁰ eş'ār-ı: eş'ār u SÖ1

³¹ bezm-i zevḡ-āmīz: zevḡ u şevḡ -āmīz B.

- Esîrân-ı şehen-şâhân-ı hûbân³²
 Ne tarz-ı hûb olur bu vaşf-ı hûbân³³
 Oğınuçca şafâlar kesb ider cân
 N'olaydı ey muşâhibler n'olaydı
 Ki zenler de cihânda vaşf olaydı³⁴
- 35** Nitekim vaşf-ı maḥbûbân-ı 'âlem
 Zenân evşâfı da oğınsa her dem
 Nitekim añılur hûblar cihânda
 N'ola zenler añılsa her zamânda³⁵
 Güzellerdür viren ḥod dehre zînet
 Şanemler yâ niçün virmeye şüret
 Şular kim zevk kaydını yimişler
 Hemîn maḥbûb u maḥbûbe dimişler
 Pes eyle olsa ey yâr-ı güzînler³⁶
 Niçün yâr olmayalar nâzenînler
- 40** Çü gûş itdiler andan bu ḥitâbı
 Biri daḥi aña virüp cevâbı³⁷
 Didi bu söz ki buyurduñ sen ey yâr
 Müveccehdür nitekim rûy-ı dildâr³⁸
 Zen ü maḥbûbı olmasa zamânuñ
 Ḥaḳîḳat nesi var idi cihânuñ
 Ḥuşûşâ aramızda ola şâ'ir
 Fen-i eş'ârda üstâd-ı mâhir
 Ma'ânî kânınuñ gevher-şî'ârı
 Zen-i nazmuñ sözi dür gûşvâri³⁹
- 45** Ne müşkil beyt olurs'itmez te'essüf
 Ma'ânînuñ ider bikrin taşarruf

³² hûbân: devrân SÖ1.

³³ 33. ve 52. beyitler arasındaki beyitler SÖ1'de yok.

³⁴ Ki zenler de cihânda vaşf olaydı: Zenân için de şehrengiz olaydı B.

³⁵ zenler: zenler de B, MK.

³⁶ eyle: öyle SÖ2

³⁷ aña virüp: virüp aña B.

³⁸ nitekim: niteki MK; dildâr: دوار B.

³⁹ sözi dür: sözidür MK.

- Gelün kim eyleyelüm aña ibrām⁴⁰
 Nice ibrām idelüm muhkem ikdām
 Umaruz sözümüzden çıkmaya ol⁴¹
 Ola maşşūdumuz yanında maşbūl⁴²
 İdüp bu ittifaķı cümle yārān
 Didiler baña ey yār-i suhan-dān
 Derūnuñdur devāt-ı pür-ma^c ānī⁴³
 Lisānuñdur anuñ kilik-i beyānı
- 50** Sözüñdür nev-^c arūs-ı hūb-siret
 Çü meşşāta virürsin aña zīnet⁴⁴
 Bugün mülk-i suhan sultānısın sen
 Görenler genc-i nażmuñ dirler aḥsen⁴⁵
 Ḳabā-yı medhūñi geydür zenāne
 K'olalar ehl-i beyt içre nişāne⁴⁶
 Bu sözi çün didiler baña anlar
 Didüm ben anlara ey yār-i cānlar⁴⁷
 Sözüñüz başumuñ üstine ammā
 Bu medḥi eylemeñ benden temennā⁴⁸
- 55** Ki bende yoķ o deñlü kuvvet-i ṭab^c
 Ne diyem olmayıcaķ vūs^c at-i ṭab^c⁴⁹
 Ne miķdārı ola bu ben gedānuñ⁵⁰
 Ki vaşşāfı olam ḥūr-ı cinānuñ⁵¹
 Suhan mülkinde beglik eylemekden
 Bu yigdür kim hemān ḥāmūş olam ben⁵²

⁴⁰ Gelün kim: Gelünüz SÖ2, MK, L.

⁴¹ çıkmaya: çıkmayup MK, L, kılmayup/ kalmayup (kenarda “çıkmayup”) SÖ2.

⁴² maşbūl: maşşūl (kenarda “maşbūl”) SÖ2, B, MK.

⁴³ devāt-ı: devā-yı (kenarda “devāt-ı”) SÖ2.

⁴⁴ Bu beyit MK'de yok.

⁴⁵ Bu beyit MK'de yok.

⁴⁶ K'olalar : Ki ola B, Bu beyit MK'de yok.

⁴⁷ anlara: aña SÖ1, MK.

⁴⁸ eylemeñ: eylemem L.

⁴⁹ Bu beyit SÖ1 ve MK'de yok.

⁵⁰ Ne miķdārı: isti' dādı (kenarda “ne miķdārı”) SÖ2; bu ben: bunda SÖ2, L. Bu beyit SÖ1 ve MK'de yok.

⁵¹ olam: ola B.

İşitdiler çü benden bu kelâmı
Didiler böyle dimek hiç revâ mı

Senüñle hem-dem ü hem-râz olavuz
Niçün geçmeye saña bu kadar söz⁵³

60 Sözümüz şıma luṭf it söz güherdür
Gönül yap kim gönül yapmak hünerdür⁵⁴

Budur senden murâd olan hemânâ
Ki luṭfuñdan bizi eyle tesellâ⁵⁵

Bu güne nice sözler söylediler
Muḥaşşal yine iḳdâm eylediler⁵⁶

Çü gördüm bu işi maḳbül degüldür
Ki sözlerin şımaḳ ma'ḳül degüldür

El urup ḥâme-i 'anber-feşâna
Hemân-dem başladum vaşf-ı zenâna

65 Berây-ı ḥâtır-ı yârân-ı zen-bâz
Zenân evşâfına kıldum ser-âgâz⁵⁷

Der-beyân-ı Medḥ-i Zenân⁵⁸

Ser-Ḥayl-i Zenân Şaçlı Zamân⁵⁹

Biri maḥbûbenüñ Şaçlı Zamân'dur
Ḳatı çok başlu fettân-ı cihândur⁶⁰

Zamâne gibi cevvar u sitem-kâr
Şaçınuñ şağışı 'aşıklararı var

Alur dil kişverinden zülfi bâcı
Beni başdan çıkardı eñse saçı⁶¹

⁵² Bu beyit SÖ1 ve MK'de yok.

⁵³ Bu beyit SÖ1 ve MK'de yok.

⁵⁴ Bu beyit SÖ1 ve MK'de yok.

⁵⁵ bizi eyle: murâd olan SÖ1, MK.

⁵⁶ Bu beyit SÖ1 ve MK'de yok.

⁵⁷ evşâfına: âgâzına SÖ2, L.

⁵⁸ Bu başlık yalnız B'de var.

⁵⁹ B.'de başlık yok. SÖ1 12a, SÖ2 18a-18b, B 240a, MK 24a, L 124.

⁶⁰ başlu: yaşlu SÖ1, metinde "başlu" kenarda "yaşlu" SÖ2, L. "Çok başlu (ziyâde-ser)" deyimi hakkında bilgi için bk. (Çetinkaya, 226-45).

⁶¹ eñse: iki SÖ1, L.

Bâğ-ı Hüsnüñ Zeyni Penbe ‘ Aynı⁶²

Birisi Penbe ‘ Aynı bir semen-ber
Teni mánend-i penbe nāzük ü ter⁶³

- 70 Boyı cān bâğınunñ tāze nihāli
Dehānı çeşme-i āb-ı zülāli
Didüm gel sīneme didi o dildār⁶⁴
Od ile penbenünñ ne oyını var

Nigār-ı Gonçe-Fem Kız ‘ Alem⁶⁵

Birisi Kız ‘ Alem bir hūb-māye⁶⁶
Yaraşur aña hūrşid olsa dāye⁶⁷

Şaçı dīl bâğınunñ zūlf-i nigārı
Gelincik çiçegidür şan ‘ izārı
Zen-i meşhūredür gerçi o fettān
Dem-i vuşlatda ammā kim kızoğlan

Serv-i Hırām Müdām-ı Gül-Endām⁶⁸

- 75 Birisi de Müdām-ı bī-vefādur
Be-ğāyet ehl-i cevri ü pür-cefādur
Tolular içmege bezm-i şafāda
Olupdur ke’s-i nāfi cām-ı bāde
Serīr-i ‘ işvenünñ şāh-ı be-nāmı⁶⁹
Şarāb-ı şivenünñ mest-i müdāmı

⁶² Bâğ-ı Hüsnüñ Zeyni Penbe ‘ Aynı: Penbe ‘ Aynı MK, SÖ1 ve B’de başlık yok. SÖ1 12b, SÖ2 18b, B 240b, MK 24a L 124.

⁶³ mánend-i penbe: penbe mişāli B.

⁶⁴ sīneme: Metinde “sīneme” kenarda “sīneye” SÖ2; Didüm gel sīneme: Baña yār ol didüm B.

⁶⁵ Nigār-ı Gonçe-fem Kız ‘ Alem: Kız ‘ Alem MK, SÖ1 ve B’de başlık yok. SÖ1 12b, SÖ2 18b, B 240b, MK 24b, L 124-125.

⁶⁶ Kız : Kızum SÖ1; ‘ Alem: ‘ Ālem (kenarda “‘ Alem”) SÖ2.

⁶⁷ olsa: ola SÖ1.

⁶⁸ Serv-i Hırām Müdām-ı Gül-endām: Müdām-ı Gül-endām MK, SÖ1 ve B’de başlık yok. SÖ1 13a, SÖ2 18b, B 240b-241a, MK 24b, L 125.

⁶⁹ Serīr-i: Serīri (kenarda “Serīr-i”) SÖ2.

Revnağ-ı Deyr-i ' Âlem Dîvâne Meryem⁷⁰

Biri Dîvâne Meryem'dür zenānuñ
Şaçı zencîrine bend oldum anuñ⁷¹

N'ola dirsem aña rûh-ı muşavver⁷²
Sözi ölmışlere cânlar bağışlar⁷³

- 80 Güzellik deyrinüñ ' İsi-demidür
Siyeh zülfi bağūr-ı Meryem'idür

Mâh-ı Zamâne Debbâğ Kızı Hâtımâne⁷⁴

Biri debbâğ kıızı hûb-ı zamâne⁷⁵
K'anuñ adına dirler Hâtımâne

Melekdür ol şanem yâhod perîdür
K'anuñ ay ile gün hâk-i deridür

N'ola geysen anuñ'çün egnüme post
Yeter çün ' aşıkâ bir dost bir post

Zen-i Pür-Zînet Cennet-i Hürî-Şîfat⁷⁶

Birinüñ nâmı Cennet la' li kevşer
Hudâ itsün anı baña müyesser

- 85 N'ola beñzetsem anı hür-ı ' ine
Cemâli ta' n ider huld-ı berîne

Kimüñle haşr olursa ol kıyâmet
Cihân içinde olur ehl-i cennet⁷⁷

⁷⁰ SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 12b, SÖ2 18b-19a, B 241a, MK 24b, L 125.

⁷¹ Şaçı zencîrine bend oldum anuñ: Ki dil zencîrine bend oldı anuñ B.

⁷² N'ola dirsem aña rûh-ı muşavver: Nice meyl itmesün aña dil [ü] cân B.

⁷³ Sözi ölmışlere cânlar bağışlar: Olur yüzün gören kâfir müselmân B.

⁷⁴ Mâh-ı Zamâne Debbâğ Kızı Hâtımâne: Debbâğ Kızı Hâtımâne MK. SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 13a, SÖ2 19a, B 240b, MK 24b, L 125.

⁷⁵ Debbâğ: طباغ B. Arapça "debbâğ" kelimesinin Türkçe zebanzedi tabağ (طباغ) şeklindedir.

⁷⁶ Zen-i Pür-Zînet Cennet-i Hürî-Şîfat HD (=Hazırlayanın düzeltmesi): Zen-i Pür-Zînet Cennet-i Meh-Şüret SÖ2, L; Cennet-i Hürî-Şîfat MK. SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 13a, SÖ2 19a, B 241a, MK 24b-25a, L 126.

⁷⁷ olur: oldur SÖ1, B, MK.

Zen-i Bi-Hem-tâ Kemâl Kızı Hümâ⁷⁸

Biri daği Kemâl kıızı Hümâ'dur⁷⁹
Kemâl ile güzel bir meh-liqâdur

Şebîh olalı zülfî leyl-i kadre
Cemâl-i bâ-kemâli döndi bedre

Ola bir gün diyü rüzî vişâli⁸⁰
Sever ehl-i kemâl o meh-cemâli

Nigâr-ı Cefâ-Pişe Burgucı-zâde 'Âyişe⁸¹

- 90 Birisi Burgucı-zâde nigâruñ
Adı 'Âyişe'dür ol şive-kâruñ
Semen-simâ güzel gönçe-dehendür
Gül-i ra' nâleyin nâzük-bedendür
Deler burğu gibi bağrum o dil-ber
Cihân içre bañadur cevri ekşer

Nigâr-ı Mevzûn Paşa Hâtûn⁸²

Birisi bir güzeldür nâmı Paşa
Olur hayrân iden anı temâşâ⁸³

Melekdür ol perî şüretlü bî-şek⁸⁴
Meh aña bir kamer adlu kenîzek⁸⁵

- 95 Odur hayl-i zenâna şimdi ser-dâr
Kul olurdu göreydi anı hünkâr⁸⁶

⁷⁸ Zen-i Bi-Hem-tâ Kemâl Kızı Hümâ: Kemâl Kızı Hümâ MK. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 13b, SÖ2 19a, B -, MK 25a, L 126.

⁷⁹ daği: deli (kenarda "daği") SÖ2.

⁸⁰ rüzî: rüz (kenarda "rüzî") SÖ2.

⁸¹ Nigâr-ı Cefâ-pişe Burgucı-zâde 'Âyişe HD: Nigâr-ı Cefâ-pişe Burgucı Kızı 'Âyişe SÖ2, L; Burgucı-zâde 'Âyişe MK. SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 13b, SÖ2 19a, B 240b, MK 25a, L 126.

⁸² Nigâr-ı Mevzûn Paşa Hâtûn: Paşa MK, SÖ1'de başlık yok. SÖ1 13b, SÖ2 19b, B -, MK 25a, L 126-127.

⁸³ iden anı: anı iden SÖ1, MK.

⁸⁴ bî-şek: bişek L.

⁸⁵ adlu: atlu SÖ1.

⁸⁶ hünkâr: hünkâr SÖ1.

Maḥbûbe-i Yegâne Mumcî Kızı Fâtîmâne⁸⁷

Birisi Mumcî kızî Fâtîmâne⁸⁸
Kül oldum 'aşkı ile yane yane

Yüzi mişkât ü zülfi leyl-i deycür
Ten-i zîbâsı güyâ şem' -i kâfûr

Alup benden beni dîvâne kıldı
Cemâli şem' ine pervâne kıldı

Kaşşâb 'Aynısı⁸⁹

Biri Kaşşâb 'Aynısı nigârûñ
Kulî kurbânyam ol gamze-kârûñ

100 Dem-i 'uşşâkıñı dökmege her gâh
Zenaḥdânında kazmış gamzesi çâh⁹⁰

Gireydi bir gice koynuma 'uryân
Vireydüm cân kızusın aña kurbân⁹¹

Ḥurşîd-i Enver Küçük Kamer⁹²

Biri Küçük Kamer bir şûḥ-ı dil-bend
Kamer devrinde yoḡdur aña mânend

Ruḥ-ı zîbâsını müşgîn külâle⁹³
İḥâta eylemiş mâhı çü hâle

Yüzinde pîçe gördükce hemânâ
Tutuldu şanuram mâh-ı şeb-ârâ

⁸⁷ Maḥbûbe-i Yegâne Mumcî Kızı Fâtîmâne: Mumcî Kızı Fâtîmâne MK. SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 14a, SÖ2 19b, B 241b, MK 25a-25b, L 127.

⁸⁸ Fâtîmâne: Ḥâtîmâne SÖ1.

⁸⁹ Kaşşâb 'Aynısı: Kaşşâb 'Aynı MK, Kasab Aynısı L. SÖ1 14a, SÖ2 19b, B -, MK 25b, L 127.

⁹⁰ Zenaḥdânında: Zenaḥdânından (kenarda "Zenaḥdânında") SÖ2.

⁹¹ Vireydüm: Virürdüm (kenarda "Vireydüm") SÖ2, L.

⁹² Ḥurşîd-i Enver Küçük Kamer: Küçük Kamer MK. SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 14a, SÖ2 19b, B 241a, MK 25b, L 127.

⁹³ Ruḥ-ı: Ruḥı B.

‘ Āşık-Küş ü Cefâ-Piše Tavuğcı Kızı ‘ Āyişe⁹⁴

- 105 Biri Tavuğcı kıızı ‘ Āyişe-nām⁹⁵
 Anuñ āluftesidür ħaş ile ‘ ām
 Odur bâğ-ı cināna ħumrî-i cān⁹⁶
 Ki ħalħāl olmış aña tavğ-ı gerdān⁹⁷
 Nice sevmeyeyin ol şive-kārı
 Teni aq pakçadur yumurda vārı

Nigār-ı Pür-Sitem Derzî Kızı ‘ Ālem⁹⁸

- Nigāruñ biri derzî kıızı ‘ Ālem⁹⁹
 Anuñ āvāresidür ħalk-ı ‘ ālem¹⁰⁰
 Cemāli āftāb-ı ‘ ālem-ārā
 Hilāl-ebrū cebîni mäh-ı ħarrā
 110 Nazîri yoğ nigār-ı dil-sitāndur
 Velî ‘ ālem gibi nā-mihr-bāndur

Zarîfe-i Zamāne Turremāne¹⁰¹

- Birisi Turremāne bir lebi ħand
 Kim oldur tütî veş şūħ u şeker-ħand¹⁰²
 N’ola ruħsārına āyîne dirsem
 Dehānı tütî-i güyā vü ħoş-dem
 Zuhūr idelden ol yār-i perişān
 Esîr-i turre-i tarrāridur cān¹⁰³

⁹⁴ ‘ Āşık-küş ü Cefâ-piše Tavuğcı Kızı ‘ Āyişe: Tavuğcı-zāde ‘ Āyişe MK, SÖ1 ve B’de başlık yok. SÖ1 14b, SÖ2 19b, B 241b, MK 25b, L 128.

⁹⁵ Tavuğcı Kızı: Tavuğcı-zāde SÖ1, MK, L.

⁹⁶ cināna: cinānda SÖ1.

⁹⁷ aña: - SÖ1.

⁹⁸ Nigār-ı Pür-Sitem Derzî Kızı ‘ Ālem: Derzî Kızı ‘ Ālem MK. SÖ1 ve B’de başlık yok. SÖ1 14b, SÖ2 19b-20a, B 241a, MK 25b-26a, L 128.

⁹⁹ Nigāruñ biri derzî kıızı ‘ Ālem: Birisi derzî kıızı nāmı ‘ Ālem B.

¹⁰⁰ Anuñ: Ki anuñ B.

¹⁰¹ Zarîfe-i Zamāne Turremāne: Turremāne MK. SÖ1’de başlık yok. SÖ1 14b, SÖ2 20a, B -, MK 26a, L 128.

¹⁰² ħand: ħand SÖ1.

¹⁰³ turre: tütî SÖ1.

Mâh-ı Sipihri Mihrî-i Bî-Mihr¹⁰⁴

Perî-peykerlerüñ birisi Mihrî
 Hâcîl eyler yüzi mâh-ı sipihri¹⁰⁵

- 115 Didüm itseñ baña olmaz mı şefkat
 Didi bilmem nedür mihr ü maḥabbet

Eli degse eger cevri ü cefâdan
 Añardı ben kûlın mihr ü vefâdan

Zenânuñ Tezerv-i Zibâsı Bihzâd Hümâsı¹⁰⁶

Biri Bihzâd Hümâsı'dur kim ol yâr¹⁰⁷
 Olupdur bâğ-ı ḥüsne kebk-reftâr

Hevâ-yı zülf-i müşg-âmîzi anuñ¹⁰⁸
 Uçurmuşdur kararını hümânuñ

Kime hem-ser olursa ol mâh-ḥal'at¹⁰⁹
 Kõnar ol kişinüñ başına devlet

Sürür-ı Sine Süglün Emîne¹¹⁰

- 120 Biri Süglün Emîne bir perî-rû¹¹¹
 Bulınmaz aña beñzer bir melek-ḥû

Yürise nâzile kebk-i derî vâr
 Gören anı şanur uçar perî vâr

Nice sevmeyeyin ol boyı servi
 Fezâ-yı şivenüñ oldur tezervi¹¹²

¹⁰⁴ Mâh-ı Sipihri Mihrî-i Bî-Mihr: Mihrî MK. SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 15a, SÖ2 20a, B 241b, MK 26a, L 128-129.

¹⁰⁵ Hâcîl eyler yüzi mâh-ı sipihri: Kenarda "Hâcîl eyler felekde mâh u mihrî" MK.

¹⁰⁶ Zenânuñ Tezerv-i Zibâsı Bihzâd Hümâsı: Bihzâd Hümâsı MK. SÖ1 ve B'de başlık yok. SÖ1 15a, SÖ2 20a, B 241b, MK 26a, L 129.

¹⁰⁷ Bihzâd: Bihzât B.

¹⁰⁸ Hevâ-yı zülf-i müşg-âmîzi: Hevâ-yı müşg-âmîzi MK.

¹⁰⁹ hem-ser: hem-râh B.

¹¹⁰ Sürür-ı Sine Süglün Emîne: Sürür-ı Sine Sülün Emîne SÖ2, L; Süglün Emîne MK. SÖ1 - . *Kâmûs-ı Türki'de* "sülün" yok, madde başı olarak "süglün" vardır. Burada "süglün", "*Fârsî'de tezerv dinilen güzel bir av kuşu ki yâbân ḥorûsı, tavuḡı da dinür.*" (Şemseddîn Sâmî 1317: 748) şeklinde açıklanmıştır. Sözcüğün, hem MK ve SÖ1 nüshalarında hem de *Kâmûs-ı Türki'de* "süglün" şeklinde yer almasının yanı sıra, metnin birinci mısraında vezne daha uygun olması sebebiyle burada "süglün" tercih edilmiştir. SÖ1 15a, SÖ2 20a-20b, B -, MK 26a, L 129.

¹¹¹ Süglün: Sülün SÖ2, L.

Nigâr-ı Lâle-Ĥad Râhime-i Dirâz-Ĥad¹¹³

Biri bir sîm-tendür Râhime-nâm
Uzun boylu güzeldür ol dil-ârâm

Düşicek ana rahmine o meh-rû
Didiler toğıcağ bî-raĥm olur bu¹¹⁴

125 İle luĥf u vefâsı gerçi çoğdur¹¹⁵
Velî ben kûlına hîç rahmı yoğdur

Nihâl-i Hoş-Ĥırâm Mevzûn-ı Gül-Endâm¹¹⁶

Birisi bir sehî-ğad adı Mevzûn
Şalınsa nâzile çün serv-i mevzûn¹¹⁷

N'ola gögsine dirsem gülşen-i cân
Dü pistânı iki nârenc-i bustân¹¹⁸

Yañağı lâle-i gül-gûn olupdur
Dehânı gônçe-i mevzûn olupdur

Zen-i Bî-Hem-tâ Muhsine-i Ra'nâ¹¹⁹

Biri cercer¹²⁰ kıızıdur Muhsine-nâm
Cihân olmışdur anuñ emrine râm

130 İder 'uşşâğına her gâh hışmı
Ĥıya bağıcıdur gâyetde çeşmi
Söze geldükde ol yâr-i gül-i ter¹²¹
Anuñ yanında bülbül cır cır¹²² öter

¹¹² Fezâ: Ĥazâ SÖ1, SÖ2; tezervi: tezervi SÖ2, MK.

¹¹³ Nigâr-ı Lâle-ğad Râhime-i Dirâz-ğad: Râhime MK. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 15b, SÖ2 20b, B 242a, MK 26a, L 129.

¹¹⁴ Didiler: Diler B.

¹¹⁵ luĥf: mihr SÖ1.

¹¹⁶ Nihâl-i Hoş-ğırâm Mevzûn-ı Gül-endâm: Sehî-ğad Mevzûn MK. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 15b, SÖ2 20b, B -, MK 26b, L 129-130.

¹¹⁷ serv-i: servi SÖ1.

¹¹⁸ nârenc-i: nârencî SÖ1.

¹¹⁹ Zen-i Bî-hem-tâ Muhsine-i Ra'nâ: Cercer Ĥızı Muhsine MK. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 15b, SÖ2 20b, B 242a, MK 26b, L 130.

¹²⁰ SÖ1'de (جرجز) şeklinde harekelidir.

¹²¹ geldükde: geldükce SÖ1.

¹²² SÖ1'de (جرجز) şeklinde harekelidir.

Perî-i Hüsne Mâh Ya'nî ' Aynî Şâh¹²³

Biri Moskov nigârî nâmî ' Aynî
Kim oldur hür-ı ' inüñ nür-ı ' aynî

Güzellikde mehi ' aynına almaz
Hilâli kaşı kirpüğine şaymaz

Şu dem kim nâmı anuñ ' Aynî olmuş
Lebi âb-ı hayâtuñ ' aynî olmuş

Yâr-i Bî-Vesîle Elleri Güzel Cemîle¹²⁴

- 135 Birisi elleri güzel Cemîle
Ki beñzer hüsñile hür-ı cemîle
- Nice irsün meh anuñ pāyesine
Ki şu koymağa degmez ayasına
- Beni yad idüp eyler illeri yād
Elinden ol nigāruñ dād u feryād¹²⁵

Kebk-i Pür-Hü Qurç Hüma¹²⁶

Biri[si] Qurç Hüma bir yâr-i tannāz¹²⁷
Kebüter sînelü kebk-i derî-nāz¹²⁸

Anı şayyādlar şayd idebilmez
Ki yüksek uçar ol oқыya gelmez

- 140 Benümle olmaduğı sine-be-sine¹²⁹
Bu kim inmez hemān rüy-ı zemîne

Nigâr-ı Nāzenîn Kamer-i Zühre-Cebîn¹³⁰

Perî-peykerlerüñ biri Kamer Şâh
İñen ra' nā güzeldür ol yüzi mâh¹³¹

¹²³ Perî-i Hüsne Mâh Ya'nî ' Aynî Şâh: Moskovî ' Aynî MK. SÖ1 -, SÖ2 20b, B 242a, MK 26b, L 130.

¹²⁴ SÖ1 - . MK'de yalnızca başlık var. SÖ2 21a, B 242a, MK 26b, L 130.

¹²⁵ dād u: dād B.

¹²⁶ Qurç: Qurda SÖ2, L. SÖ1 ve MK'de yok. SÖ2 21a, L 131.

¹²⁷ Biri[si] Qurç Hüma: Biri Qurda Hüma SÖ2, L.

¹²⁸ derî-nāz: der-i bî-nāz (kenarda "derî-nāz") SÖ2; deri-naz L.

¹²⁹ olmaduğı: olduğı L.

¹³⁰ SÖ1 ve MK'de yok. SÖ2 21a, B 242b, L 131.

‘ İzārında olan reng-i sefidāc
 Mehīn Bānū-yı devrāndan alur bāc
 Şaçı şeh-bāl-i perī zülfi pūr-çīn
 Kāmer-ruḡdur meger kim ol büt-i Çīn¹³²

Nigār-ı Halīme Kūpeli Kızı Kerīme¹³³

Birisi Kūpeli kızı Kerīme
 Teni aklıḡda beñzer ḡām sīme¹³⁴

- 145** Yüzine virmek için zīb ü ziver
 Taşınur ḡulaḡına küpe-i zer
 Bize bir gice şayd olmaz o ḡarrā
 Ḳoçılur güpegündüz ḡayra amma¹³⁵

Kavm-i Nisānuñ A’zāmı Ḥāce Kızı Şemī¹³⁶

Biri Ḥāce kızı nāmı Şemī’dür¹³⁷
 Bilüm iki büken anuñ ḡamıdır¹³⁸
 Eger fetḡ olmaz ise vaşlı bābı¹³⁹
 Yazılmaz ḡöñlümüñ herḡiz kitābı¹⁴⁰

Eger ben da’ vet itsem gelmez ol māh
 Varur oḡınmaduḡı yire her ḡāh¹⁴¹

Cān-ı Zen-Bāre La’l-Pāre¹⁴²

- 150** Birisinüñ de nāmı La’l-pāre
 Ḳatı ḡöñüllüdür çün seng-i ḡāre

¹³¹ İñen ra’ nā güzeldür ol yüzi māh: Ḳaraḡulluḡcıdır ḡüsninüñ māh B. (Benzer mısra için bk. metindeki 171. beyit); İñen: İken L.

¹³² kim: ki SÖ2, L; büt: pūr B.

¹³³ SÖ1 ve MK’de yok. SÖ2 21a, B 242b, L 131.

¹³⁴ aklıḡda: aklıḡdan (kenarda aklıḡda) SÖ2.

¹³⁵ Ḳoçılur güpegündüz: Güpegündüz ḡoçılur B.

¹³⁶ Şemī: شیمی (kenarda “Şemī”) SÖ2. SÖ1 ve MK’de yok. SÖ2 21b, B 242b, L 131-132.

¹³⁷ Şemī: شیمی (kenarda “Şemī”) SÖ2.

¹³⁸ Bilüm iki büken: Bilüm büken iki (kenarda “Bilüm iki büken”) SÖ2.

¹³⁹ vaşlı: vişāl (kenarda “vaşlı”) SÖ2.

¹⁴⁰ ḡöñlümüñ: ḡöñlüm (kenarda “ḡöñlümüñ”) SÖ2.

¹⁴¹ ḡāh: kār (kenarda “ḡāh”) SÖ2.

¹⁴² zen-bāre (HD. bk. 8. dipnot): zen-pāre SÖ2, L. SÖ1 ve MK’de yok. SÖ2 21b, B 242b, L 132.

Dehānı hoşka-i yāķūt-ı aķmer
Leķāfetde diři dūr sözi gevherr¹⁴³

N'ola cāndan olursam mübtelāsı¹⁴⁴
Ki la' li gösterür mercān du' āsı¹⁴⁵

Bā'ış-i Āh u Vāh Zülfi Kızı Selim Şāh¹⁴⁶

Biri Zülfi kıızı nāmı Selim Şāh¹⁴⁷
Yitirdüm ' aķlumı zülfin görüp āh

Yüzine zīver için n'ola her ān
Zülüflükler taķımsa ol perī-şān¹⁴⁸

- 155** Zenān içre nazīri yok güzeldür
Müzellef bir nigār-ı bī-bedeldür

Nigār-ı Bī-Bedelce Sāz-Zen Eglence¹⁴⁹

Biri sāzendedür Eglence nāmı
Gezer gūşe-be-gūşe her maķāmı

Eline alduđınca nāzile çeng
İder çengine gökde Zühre āheng

Biri ' aşıķ geçinürdi o yāre
Çalup tīgile kıldum çār-pāre

Kebk-i Nāzenīn Aķ Gügercin¹⁵⁰

Rebī' a'dur birisi bir büt-i Çīn
Laķab olmışdur aña Aķ Gügercin¹⁵¹

- 160** Yüzinden naķş irer bedr-i tamāma¹⁵²

¹⁴³ dūr: ذر dūr (kenarda ذر "dūr") SÖ2.

¹⁴⁴ cāndan: dilden B.

¹⁴⁵ gösterür: götürür B.

¹⁴⁶ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. Zülfi: Zülfe SÖ2, زلف B, Zelfe L. SÖ1 17a, SÖ2 21b, B 241b, L 132.

¹⁴⁷ Zülfi: Zülfe SÖ2, زلف B, Zelfe L.

¹⁴⁸ perī-şān: perīşān SÖ2, L.

¹⁴⁹ B ve MK'de yok, SÖ1'de başlık yok. SÖ1 17a, SÖ2 21b, L 132.

¹⁵⁰ Gügercin: Güvercin L, MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 17a, SÖ2 21b-22a, B 242b, L 133.

¹⁵¹ Gügercin: Güvercin L.

¹⁵² irer: ider B.

Hevāsında uçar gök bir hamāme
Eger cānum dilerse kūt idinmek¹⁵³
İdinsün gayrıya cüft olmasun tek¹⁵⁴

Şūh-ı Dil-ārā Küçük Nisā¹⁵⁵

Biri Küçük Nisā bir şūh u şengül¹⁵⁶
Şaçı sünbül beñi fülful yüzi gül

Lebi gönçe bili mū gibi ince
Hemān öpe çoçayidüñ doynca¹⁵⁷

Kimi şorsañ anuñ efgendesidür
Büyük küçük ölümli bendesidür

Zen-i Mümtāz Hümā-yı Pür-Nāz¹⁵⁸

165 Bölükbaşı kıızı biri nigāruñ
Hümā'dur nāmı ol 'Azrā-' izāruñ¹⁵⁹

N'ola dirsem aña kebk-i dil-ārā¹⁶⁰
Hevāyī bir hümādur zülfī güyā

Olaldan hüsñile meşhūr-ı āfāk¹⁶¹
Bölük bölük gezer ardınca 'uşşāk

¹⁵³ dilerse kūt: diler fevt (kenarda "dilerse kūt") SÖ2.

¹⁵⁴ gayrıya: gayre SÖ1, (kenarda "gayrı") SÖ2.

¹⁵⁵ Metinde "Hürşid-i Enver Küçük Kamer" başlıklı (bk. 102. beyit) bölümün ilk mısra'ı "Biri Küçük Kamer bir şūh-ı dil-bend" ; "Şūh-ı Dil-ārā Küçük Nisā" başlığı altındaki bölümün ilk mısra'ı ise "Biri Küçük Kamer bir şūh u şengül" şeklindedir. Burada tasviri yapılan kişinin adı veya lakabı başlıkta "Küçük Nisā" olarak geçmesine karşılık, metinde "Küçük Kamer"dir. MK'de olmayan bu bölüm, SÖ1 ve SÖ2 nüshalarında yer almakla birlikte SÖ1'de başlık yoktur. Bu bilgilere göre, tasviri yapılan kişinin adı veya lakabının, ilk mısralardaki benzerlik de dikkate alındığında aslında "Küçük Nisā" olup, "Küçük Kamer" şeklinde sehven tekrarlanmış olabileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. SÖ1 17b, SÖ2 22a, B 243a, L 133.

¹⁵⁶ Nisā (HD): Kamer SÖ1, SÖ2, L.

¹⁵⁷ doynca: çoyınca B.

¹⁵⁸ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 17b, SÖ2 22a, B 243a, L 133.

¹⁵⁹ Hümā'dur nāmı ol 'Azrā-' izāruñ: Adı Ümmī durur ol gamzekāruñ B.

¹⁶⁰ Bu beyit B.'de yok.

¹⁶¹ Bu beyit B.'de ikinci sıradadır. B.'deki üçüncü beyit şöyledir: Çün ol künc-i odaya gelmez nihānī / Kapuya çıksa bārī görsek anı.

Yâsemen-Sîne Şîve Emîne¹⁶²

Biri Şîve Emîne bir zarîfe¹⁶³
Melek öykinmez ol cism-i laîfe¹⁶⁴

Bulunmazsa ' aceb mi aña hem-tâ
Kim oldur hüsniye mânend-i esmâ

- 170 Meger kim şîve-i perîdür ol mâh
Görinmez şîve eyler baña her gâh

Aķ ' Ālem¹⁶⁵

Birininüñ de nâmı Aķ ' Ālem
Ķarakulluķçısıdur mâh-ı ' ālem¹⁶⁶

' Aceb mi hüsniye olursa meşhūr
Bir aķ güldür cihân bāğında ol hūr

Şu kim ol mâha oldı hem-dem ü yâr
Cihân bezminde özge ' ālemi var¹⁶⁷

Mâh-ı Pür-Cefâ Cihân-ı Bî-Vefâ¹⁶⁸

Cihân dirler biri bir meh-liķâdur
Cihân gibi vefâsuz dil-rübâdur

- 175 Egerçi kim vefâ gelmez cihândan
Velî geçmez gönül ol yâr-i cândan
Benümle tek anuñ başı hoş olsun¹⁶⁹
Cihân bayın talâķ benden boş olsun

¹⁶² Yâsemen-sîne Şîve Emîne: Yâsemen-sîne Şîven Emîne SÖ2. MK'de yok, SÖ1'de başlık yok. SÖ1 17b, SÖ2 22a, B 243a, L 134.

¹⁶³ Şîve: Şîven (kenarda "Şîve") SÖ2.

¹⁶⁴ cism-i: kenarda "cismi" SÖ2.

¹⁶⁵ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 18a, SÖ2 22a-22b, L 134.

¹⁶⁶ mâh-ı ' ālem: kenarda "mâh u ' ālem" SÖ2.

¹⁶⁷ bezminde: bāğında SÖ1, L.

¹⁶⁸ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 18a, SÖ2 22b, B 243a, L 134-135.

¹⁶⁹ Benümle: Benüm (kenarda "Benümle") SÖ2; tek: hemân SÖ1.

Māh-ı Cihān Sulṭān-ı Zamān¹⁷⁰

Birinüñ Ermeni Sulṭān nāmı¹⁷¹
Olupdur ḥusrev-i ḥāver ḡulāmı

Ruḡ-ı gül-gūnesine bendedür gül¹⁷²
Şaçı şeb-dizine aşüfte bülbül

İdersem kūh-ı ḡamda n'ola feryād
Beni ol la' li şirin itdi Ferhād¹⁷³

Nigār-ı Bî-Bahāne 'Āyişe-i Zamāne¹⁷⁴

180 Biri Çirmenlü 'Āyişe bir āfet¹⁷⁵
Cihān ' ayyāşıdur ol māh-ṭal' at

Egerçi kim degül şehri o mehveş¹⁷⁶
Veli yok bu şehirde aña beñdeş¹⁷⁷

' Aceb ol bî-vefāya n'eyledüm ben
Mey-i vaşlum dimiş aña içürmen

Maḥbūbe-i Pākize 'Āyişe-i Düşize¹⁷⁸

Biri Kız 'Āyişe bir ḥūb u ra' nā¹⁷⁹
' İzārı ḥüsniye mānend-i ' Azrā¹⁸⁰

Cihāna māder-i çerḡ-i pür-aḡter¹⁸¹
Getürmedi bir anuñ gibi duḡter

185 Utanmayup kulu olsam n'ola anuñ¹⁸²
Ki olmaz oḡlı kızını utananuñ

¹⁷⁰ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 18a, SÖ2 22b, B 243a-243b, L. 134.

¹⁷¹ Birinüñ: Biri SÖ1.

¹⁷² bendedür: bende vü SÖ1.

¹⁷³ ol: o SÖ2, L ; la' li: la' l-i SÖ1, SÖ2.

¹⁷⁴ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 18b, SÖ2 22b, B 243b, L 135.

¹⁷⁵ Biri: Birisi SÖ1; Çirmenlü: Çırmanlu L.

¹⁷⁶ o: ol (kenarda "o") SÖ2.

¹⁷⁷ beñdeş: beḡdeş L.

¹⁷⁸ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 18b, SÖ2 22b-23a, B 243b, L 135.

¹⁷⁹ ḥūb u: ḥūb B.

¹⁸⁰ ' İzārı: ' İzār-ı (kenarda "' İzār u" ve "' İzārı") SÖ2; mānend-i ' Azrā: bir māh-ı ḡarrā SÖ1, L.

¹⁸¹ Cihāna māder-i çerḡ-i pür-aḡter / Getürmedi bir anuñ gibi duḡter: Eger kocabileydüm anı bir kez / Emerdüm leblerin çün duḡter-i rez B.

¹⁸² n'ola anuñ: ben anuñ SÖ1.

Kebk-i Dil-ārā Fersā Hümā¹⁸³

Birisi bir güzel nāmı Hümā'dur
Dem-ā-dem menzili evc-i hevādur

Çamer-peyker melek-simā perī-nāz
Güzeller içre mümtāz u ser-efrāz¹⁸⁴

Hümā veş yüksek uçar ol dil-ārā
Lağab anuñ'çün oldı aña Fersā

Nigār-ı Pür-Füsün Faḫrī Ḥātūn¹⁸⁵

Birisi bir re'īsüñ kıızı Faḫrī
Şunar 'uşşāka her dem zehr-i ḫahrī¹⁸⁶

- 190 Olaldan gün gibi ol meh hüveydā
Anuñla faḫr idinür ḫarı dünyā
N'ola dirsem aña faḫru'n-nisā'dur
Güzellik bahri içre Ḳaydefā'dur¹⁸⁷

Nūr-ı Dide Meryem-i Nāhīde¹⁸⁸

Birisi bir şeh-i Rüm adı Meryem
Olupdur deyr-i dilde 'aşkı muḫkem

Ḳanı bir aña beñzer mäh-peyker
Hilāl-ebürsı tāk-ı ḫaşr-ı ḫayşer

Ayağı tozı ḫalkuñ başı tācı
Deger bir kerre ḫoçmaq Rüm ḫarācı

Muḫaddere-i Zamān Müzeyyin Ḳızı Mihmān¹⁸⁹

- 195 Biri daḫi Müzeyyin kıızı Mihmān¹⁹⁰
Fedā olsun yolına baş ile cān
İder ğam ḫānesin rüşen çü kevkeb
O meh her kime mihmān olsa bir şeb

¹⁸³ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 18b, SÖ2 23a, B 243b, L 135.

¹⁸⁴ ser-efrāz: ser-firāz SÖ2.

¹⁸⁵ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. Faḫrī: Ḳumrī (kenarda "Faḫrī") SÖ2. SÖ1 19a, SÖ2 23a, B 243b, L 135-136.

¹⁸⁶ zehr-i: zehr ü SÖ1.

¹⁸⁷ Ḳaydefā'dur: Ḳayḫefā'dur (kenarda "Ḳaydefā'dur") SÖ2.

¹⁸⁸ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 19a, SÖ2 23a, L 136.

¹⁸⁹ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. Müzeyyin: Müzeyyen L. SÖ1 19a, SÖ2 23a, B 244a, L 136.

¹⁹⁰ Müzeyyin: Müzeyyen L.

Anuñ vaşlı baña gerçi maħaldür¹⁹¹
 onuk umduğını yimez meşeldür

Māh-ı Dil-Ĥāh Selim Şāh¹⁹²

Biri baqqāl kıızı nāmı Selim Şāh
 Sözi tatlu güzeldür ol yüzi māh¹⁹³

N'ola meyl itsem ol serv-i revāna
 Lebi  unnāb-ı terdür bāğ-ı cāna

200 Ne ğam cevri itse baña ol vefāsuz
 Ki bal olmaz cihān içre belāsuz

Sīm-Sine ulağ Emīne¹⁹⁴

Biri ulağ Emīne bir dil-ārā
 Emīn-i şehri-i ĥüsn ü māh-ı ğarrā¹⁹⁵

ulağ dinse  aceb mi ol nigāra¹⁹⁶
 Gümüş gibi olı a zülfi ara¹⁹⁷

Gider  aqlum görinse zülfi bađı¹⁹⁸
 Beni öldürdi mengüşlı ulađı¹⁹⁹

Bānū-yı Zībā  Āyişe-i Ra`nā²⁰⁰

Biri şofricılar  Āyişe'sidür
 Dem-ā-dem  iş ü  işret pişesidür²⁰¹

205 N'ola dirsem aña kebk-i derīdür²⁰²
 İki zülfi iki müşgīn peridür

 Acāyib māyedür ol vuşla-i ter²⁰³
 Görenler türşesine aş yererler

¹⁹¹ vaşlı: vişāli (kenarda “vaşlı”) SÖ2.

¹⁹² MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 19b, SÖ2 23b, B 244b, L 136.

¹⁹³ yüzi māh: nūr-ı māh (kenarda “yüzi māh”) SÖ2.

¹⁹⁴ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 19b, SÖ2 23b, B 244a, L 137.

¹⁹⁵ ĥüsn ü: ĥüsn B.

¹⁹⁶ dinse: utsa SÖ2, L ; dinilse B.

¹⁹⁷ a: adur SÖ1, SÖ2 (kenarda “a olması lāzım” notu var), B; ara: tāze B.

¹⁹⁸ zülfi: şacı B.

¹⁹⁹ mengüşlı: mengüş B.

²⁰⁰ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 19b, SÖ2 23b, B 244a, L 137.

²⁰¹  iş ü  işret: nāz u şive SÖ2, L; nāz u  işre SÖ1.

²⁰² Bu beyit B'de üçüncü sırada.

²⁰³ Bu beyit B'de ikinci sırada.

Şâh-ı Hübân Ümmî Hân²⁰⁴

Biri hınnâcı kıızı Ümmî Hân'dur²⁰⁵
Zenân içre o bir genc-i nihândur²⁰⁶

Göñüller almağa âl ile mahzâ
Yaşınmış ellerine al hınnâ²⁰⁷

Güzellikde nazîri yoğdur el-ğak
Şafağ pâyine hınnâ olsa elyağ

Mâh-ı Ğarrâ Havvâ-yı Zibâ²⁰⁸

210 Nigâr-ı meh-cebînüñ biri Havvâ
Melek-simâdur ol bânü-yı ra' nâ

Kaçan kim nâzile cevlân ider ol
Cinân tãvüsünü hayrân ider ol

Gören olduğumu anuñla mahrem²⁰⁹
Şanur Havvâ'yile cem' oldı Âdem

Bânü-yı Cefâ-Pişe Topuğlı ' Âyişe²¹⁰

Biri Topuğlı ' Âyişe zenânuñ
Kim oldur şimdi ' ayyâşı zamânuñ²¹¹

Güzellik bâdesin nüş eylemekde
Ayağını çeker yoğdur felekde²¹²

215 Egerçi baħr-i hüsne âşnâ çoğ
Velî anuñ topuğına çıkar yoğ

²⁰⁴ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. Şâh-ı Hübân Ümmî Hân: Şah-ı Hüban Emi Han L. L'de "Emi" şeklinde okunan ve SÖ2'de امی şeklinde yazılan sözcük, SÖ1'de Ümmî امی şeklinde harekelenmiştir. SÖ1 20a, SÖ2 23b, B 244a, L 137.

²⁰⁵ Ümmî: Nâmı B.

²⁰⁶ içre: içinde B ; o B. -

²⁰⁷ Yaşınmış: Yaşınur SÖ1, L ; Taşınur (kenarda "yakınur olması lâzım" şeklinde bir not var.) SÖ2.

²⁰⁸ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 20a, SÖ2 23b-24a, L 137-138.

²⁰⁹ mahrem: hem-dem B.

²¹⁰ MK'de yok. SÖ1'de başlık yok. SÖ1 20a, SÖ2 24a, B 244b, L 138.

²¹¹ zamânuñ: cihânuñ B.

²¹² çeker: çeken L.

Ḥātīme-i Rengīn-Nāme²¹³

Egerçi yok zenāna ḥadd ü pāyān
Veli bunlar durur maḳbūl-i devrān

Egerçi şehir içinde bī-bedel çok
Veli bunlara beñzer bir güzel yok

Zenān-ı Mısr u Şām u mülk-i Ḥavrān²¹⁴
Olımaz bunlara ḥüsnile aḳrān

Güzellikde eger Leylā vü ‘Azrā
Olımaz bunlara mānend ü hem-tā

220 Ki bunlar şem‘ -i cem‘ -i pür-şafādur
Dür-i yek-dāne-i tācü’n-nisādur

Bularuñ bendesidür ḥalḳ-ı ‘ālem
Cihānda olmasun bunlarsuz ādem

Cemāli gülleri nāzük-ter olsun
Aña sünbüllerinden zīver olsun

Murādınca dönüp çerḳ-i felekler
Cihān durduḳca dursun bu melekler

‘Azīzī gel sözüñi iḥtītām it²¹⁵
Bu rengīn nāmeyi bunda tamām it²¹⁶

²¹³ MK’de yok. SÖ1’de başlık yok. SÖ1 20a-20b, SÖ2 24a, B 244b, L 138.

²¹⁴ Şām u: Şām SÖ1; Ḥavrān: devrān B.

²¹⁵ iḥtītām: ihtimām L.

²¹⁶ nāmeyi: nāme(y)i SÖ1, B. Bu beyitten sonra SÖ2’de “Nüviştem men in-cā be-ḥaḫḫ-ı ğarīb / Be “naşrun minallāhi ve fetḫun ḳarīb” beyti yer almaktadır. Kenarda “Bu beyt Faḫrī Beg [Fahri Bilge nüshası]’de yok.” şeklinde bir not vardır. Eserin veznine uymayan bu beytin sonradan eklenmiş olması muhtemeldir. Söz konusu beyit SÖ1, B, MK ve L’de yoktur.

KAYNAKÇA

- AKÜN, Ömer Faruk. "Divan Edebiyatı." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 9. Cilt, 1994.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed. "Hayretî'nin Yenice Şehr-engizi." *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* C.IV-V (1975-1976): 81-100.
- ÇETİNKAYA, Ülkü. "Divan Şiirinde 'Çok Başlı (Ziyâde-ser)' Deyimi Üzerine." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 4/2 Winter (2009): 226-45.
- ÇİFTÇİ, Hasan. "Fars Edebiyatında Şehrâşûb I." *Nüsha* 7 (Güz) (2002): 7-18.
- ÇİFTÇİ, Hasan. "Fars Edebiyatında Şehrâşûb II." *Nüsha* 8 (Kış) (2003): 41-53.
- DERDİYOK, İ. Çetin. "XVI. Yüzyıl Şairlerinden Azîzî'nin Nigâr-nâmesi'nin Yeni Bir Nüshası." *Türkoloji Araştırmaları (Fuat Özdemir Anısı)* 1997: 141-154.
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet. "Azîzî". *İslâm Ansiklopedisi*, 2.Cilt. 1979.
- ERSOY, Ersen. *Azîzî-Dîvân*. İstanbul: Akademi Titiz, 2013.
- GİBB, E.J. Wilkinson. *Osmanlı Şiir Tarihi (A History of Ottoman Poetry)*. Çev. Ali Çavuşoğlu, Ankara: Akçağ, 1999.
- İSEN, Mustafa. *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*. Ankara: AKM, 1994.
- Kafzâde Fâizî, *Zübdetü'l-Eş'âr (Kaf-zâde Fâizî Tezkiresi)*. Millet Kütüphanesi (Ali Emîrî Efendi), No.1325.
- KARACASU, Barış. "Türk Edebiyatında Şehr-engizler." *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* V /10 (2007): 259-313.
- KARAİSMAİLOĞLU, Adnan. "Türk ve Fars Edebiyatlarında Şehr-engizler." *Klasik Dönem Türk Şiiri İncelemeleri*. Ankara: Akçağ, 2001. 139-146.
- KAYA, Bayram Ali. "Şehrengiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 38. Cilt, 2010.
- KILIÇ, Filiz. *Âşık Çelebi-Meşâ'irü's-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, 3 Cilt, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2010.
- KUTLUK, İbrahim. *Kınalı-zâde Hasan Çelebi-Tezkiretü's-Şuarâ*. 2 Cilt, Ankara: TTK, 1989.
- KUTLUK, İbrahim. *Beyâni Mustafa Bin Carullah-Tezkiretü's-Şuarâ*. Ankara: TTK, 1997.
- LEVEND, Agâh Sırrı. *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr-engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü, 1958.

- PERTSCH, Wilhelm. *Die Handschriften- Verzeichnisse Der Königlichen Bibliothek Zu Berlin (Sechster Band. Verzeichniss Der Türkischen Handschriften Von Wilhelm Pertsch)*, Berlin: A. Ascher&Co, 1889.
- Pervane Bey. *Pervâne Bey Mecmuası (Mecmū'a-i Neẓā'ir)*, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Köşkü, No. 460.
- Riyâzî Mehmed Efendi. *Tezkire-i Riyâzî (Riyâzî'ş-Şuarâ)*. Millet Kütüphanesi (Ali Emirî Efendi), No.765.
- Şehrengizler Mecmuası*. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi. A. Sırrı Levend Kitapları. No. asl-322-329: vr.9a-20b.
- Şehrengizler Mecmuası*. Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege Kütüphanesi. A. Sırrı Levend Kitapları. No. asl-167-180: vr.16a-24a.
- Şemseddîn Sâmî. *Kâmûs-ı Türkî*. Dersaâdet: İkdâm Matbaası, 1317.
- ŞÜKÛN, Ziyâ. *Farsça-Türkçe Lûgat Gencinei Güftar (Ferhengi Ziya)*, 3 Cilt, İstanbul: MEB, 1984.
- TEZCAN, Nuran. "Güzele Bir Şehrengizden Bakış." *Türkoloji Dergisi*, XIV/1 (2001): 161-94.
- TIĞLI, Fatih (2007). "Klâsik Türk Edebiyatında Şehrengiz Çalışmaları Hakkında Bibliyografya Denemesi." *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4 Fall (2007): 763-70.